

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICESCĂ.

— APARE DE DOUĂ ORI PE LUNĂ. —

REDACTORI:

Dr. NICOLAE BĂLAN ȘI Dr. SILVIU DRAGOMIR.

CUPRINSUL:

- Cu însuflețire nouă! — — — — — *Dr. Nicolae Bălan.*
Conflictul dintre vatican și ziarele cat. italiene *Arhim. I. Scriban.*
Chestiuni vitale: Se îngrijește Dumnezeu de noi? *Dim. I. Cornilescu.*
Un articol de D. A. Palmieri despre «Filioque» *Wladimir.*
Două monografii istorice — — — — — *Dr. Silviu Dragomir.*
Hristos a înviat! — — — — — *Dr. I. Broșu.*
Unirea Bihorului din 1737 nu e adevărată încă *Gruia.*
Un scriitor francez despre religiune — — — — — *Ion Clopoșel.*
Mișcarea literară... — — — — — *N. B.*
Cronică bisericească-culturală: Pentru cetitori!
Există oameni pe planeta Marte? Fost-a Goethe
monist? O istorisire veche despre potop. Un
articol de D. A. Palmieri despre Filioque.
Biserică ortodoxă română în Ierusalim — — — — — *N. B.*
Tipicul cultului religios... — — — — — *Cantor.*

28778

Sibiu, 1914. —
Tipografia arhidiecezană.

Redacția și Administrația:
SIBIU, Strada Reissenfels Nr. 11.

Biblioteca Județeană ASTRA

28778P

Colaboratorii „Revistei Teologice“:

Arhim. Dr. Il. Pușcariu, vicar arhiepiscopesc (Sibiiu); *Arhim. I. Scriban*, directorul Seminarului Central (București); *Prot. Simeon Popescu*, profesor (București); *Dr. I. Mihălcescu*, profesor la facultatea teologică (București); *Greg. Pletosu*, protopresb. (Bistrița); *Dr. G. Popovici*, protopresb. (Lugoj); *Dr. I. Stroia*, protopresbiter (Sibiiu); *I. Teculescu*, protopresb. (Alba-Iulia); *V. Gan*, protopresbiter (Offenbaia); *Al. Muntean*, protopresbiter (Tileagd); *Dr. Gh. Proca*, secretar cons. (Sibiiu); *Dr. Gh. Ciuhandu*, referent școlar (Arad); *Dr. A. Crăciunescu*, profesor sem. (Sibiiu); *Dr. V. Cioban*, preot militar (Sibiiu); *Dr. S. Dragomir*, prof. sem. (Sibiiu); *Dr. O. Ghibu*, revizor școlar (Sibiiu); *G. Hango*, presbiter (Gherla); *I. Beleuță*, catihet (Făgăraș); *Dr. I. Felea*, prof. sem. (Sibiiu); *Dr. D. Borcia*, preot (Săliște); *A. Popoviciu*, profesor seminarial (Sibiiu); *Dim. I. Cornilescu* (București); *Tr. Scorobefiu*, preot (Roșia); *P. Morușca*, preot (Șeica-mare); *Aurel Papp*, preot (Socodor); *Petru E. Papp*, preot (Pocola) ș. a.

„REVISTA TEOLOGICĂ“

||| :: :: apare de două ori pe lună. :: :: |||

Abonamentul pe anul întreg e: 10 cor. |||

Manuscrisele și toată corespondența, împreună cu costul abonamentului, sunt a se trimite la adresa: Dr. Nicolae Bălan, profesor seminarial, Sibiiu (Nagyszeben) strada Reissenfels Nr. 11.

De pe anul I. (1907) se poate căpăta colecția întreagă, afară de Nr. 1.

De pe anul II. (1908) se poate căpăta colecția numai dela Nr. 7 încoace.

De pe anul III. (1909) se poate căpăta colecția întreagă, afară de Nr. 5.

De pe anul IV. (1910) se poate căpăta colecția întreagă.

De pe anul V. (1911) se poate căpăta colecția întreagă.

De pe anul VI. (1912) se poate căpăta colecția întreagă.

Numărul festiv «Andrei Șaguna» se vinde cu prețul de 1 cor.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fil.

CU ÎNSUFLEȚIRE NOUĂ!

Cu numărul de față «Revista Teologică» trece pragul anului al optălea al existenței sale.

În decursul celor șapte ani de până acum, am avut să întâmpinăm multe greutăți, mai ales de ordin material, pentru că n'am primit sprijinul deplin al acelor, cărora ne-am adresat cu munca noastră. Abonați, ce e drept, am avut și avem destui, dar, chiar dintre ceice au primit revista ani de-arândul, prea puțini s'au împlinit obligamentele materiale față de ea. Și cum noi alte resurse materiale, decât abonamentele, n'am avut, ne-am ales, din vina restanțelor neincassate, cu o considerabilă datorie la tipografie. De aici înainte însă, ne vom îngriji mai mult și de partea financiară a revistei, ca să-i facem posibilă existența pe mai departe. Vom lua deci toate măsurile pentru a ne încassa pretensiunile. Sperăm, că preoțimea noastră, cătră care ne adresăm în primul rând, își va ști face datoria și nu va lăsa să apună singurul organ de cultură teologică, ce-l are. Aceasta o cere demnitatea și interesele culturale ale chemării preoțești! Astăzi, când și branșele inferioare își au organele lor, ar fi un atestat de paupertate spirituală pentru o preoțime, ca să nu aibă un organ de cultură teologică.

De aceea, în ciuda tuturor inconvenientelor materiale cu cari luptăm, suntem hotărâți să ne continuăm munca noastră spre folosul sufletesc al preoțimei și spre progresul bisericei noastre. Gândul de-a lăsa să înceteze acest organ, ni-se pareă ca o desertare dela postul nostru.

O mulțime de probleme religioase și bisericești așteaptă să fie discutate cu competență, ca soluțiile bune ce se vor găsi să pătrundă în conștiința bisericii celei vii și să o fructifice. Ochii preoțimei trebuie îndreptați spre principiile și problemele de viață ale bisericii, ca, primind de acolo orientarea de lipsă, fiecare păstor de suflete să știe cum să-și plaseze însuflețirea și dragostea de muncă în realitatea vieții. Numai în acest chip se poate porni o lucrare vie pentru trezirea unei mai intensive *vieți interne* bisericești.

Noi avem largi forme de organizație bisericească. Multora li se pare că, funcționând regulat întregul aparat al acestor forme de organizație, biserica noastră e la înălțimea chemării sale. Nu voim să facem pe nimeni să-și piardă o asemenea părere favorabilă; căci, privind desvoltarea bisericii noastre pe de-a ntregul, într'adevăr ne găsim în progres, ce e drept, încet, dar continuu. Totuș nu e bine să ne lăsăm seduși numai de aparențe, fără să analizăm și aceeace se ascunde în dosul lor. Și dacă facem o asemenea analiză mai temeinică, privind viața noastră bisericească în lumina principiilor evangheliei, vom găsi ușor, că sub formele ei largi de organizație se ascunde un fond destul de redus. *Acest* fond trebuie sporit, mai înainte decât oricare altul, căci în fondul creștinesc al vieții sale rezidă prosperitatea internă și tăria externă a bisericii. La sporirea acestui fond al vieții interne bisericești ne vom nizuî să contribuim în măsura posibilă și noi, arătând izvoarele și mijloacele prin cari el poate fi alimentat. Drept aceea, vom da o mai mare atențiune de cum am făcut-o până acum chestiunilor de actualitate din viața noastră bisericească.

Făcând să între în conștiința fiecărui slujitor al Domnului problemele actuale de viață ale bisericii, vom întări *sentimentul de solidaritate a muncii* la care ne găsim cu toții. Acestui sentiment vom stăruî să i se dea și o expresie externă corespunzătoare, într'o *organizație a preoțimii*, menită să promoveze interesele superioare ale acesteia.

Nu vom pierde din vedere nici chestiunea mare și din ce în ce tot mai arzătoare a amplificării organismului nostru bisericesc, prin înființarea noilor episcopii, contemplate de nemuritorul mitropolit Șaguna. Deși rezolvirea acestei chestiuni atârnă

și dela factori externi, totuș terenul trebuie pregătit înainte de toate în însuș sânul bisericei. Când biserica va avea *în sine* destulă putere ca să-și complecteze edificiul ei, atunci și factorii externi vor fi siliți să se învoiască la aceasta.

Cum vedem, în situația bisericească de astăzi — noi avem multe de spus. Și le vom spune, călăuziți de aceeaș dragoste, care ne-a însuflețit și până acum față de binele bisericii și a poporului nostru.

Deci, cu Dumnezeu înainte!

Dr. Nicolae Bălan.

CONFLICTUL DINTRE VATICAN ȘI ZIARELE CATOLICE ITALIENE.

Din Roma vin vești care arată că un conflict a luat naștere de curând între Vatican și câteva ziare catolice din regatul Italiei și că toată lumea de acolo discută cu mult interes asupra acestei chestiuni.

Partidul catolic italian are mai multe organe politice de publicitate, între care unele, precum *Corriere d'Italia* din Roma, *Avvenire d'Italia* din Bologna, *Memento* din Turin, *Italia* din Milan și altele, sunt foarte răspândite prin cercurile catolice și clericale. O societate alcătuită în sânul partidului catolic a cumpărat cele mai însemnate din aceste ziare, și astfel ele au acum o conducere unitară. În consiliul de administrație al societății se află dintre cele mai însemnate personalități ale partidului catolic italian, atât laici cât și clerici.

Toate ziarele care țin de această societate sunt organizate în chip modern. Ele caută să fie cât mai mult și mai bine informate, se ocupă de chestiunile literare, publicând dări de seamă, cultivă critica teatrală și se deosebesc foarte mult prin aceasta de celelalte ziare catolice care, deobicei, sunt foarte plicticoase.

Pe terenul politic aceste ziare împărtășesc idei, care nu sunt cele mărturisite în Vatican. Crezul lor politic cuprinde idei foarte largi și foarte liberale. Ele nu se îngrozesc de loc de așezarea capitalei italiene în Roma, se împacă bucuros cu faptul îndeplinit, și patriotismul lor nu numai nu suferă nici o restricțiune, ci atinge chiar coarda naționalismului. Tocmai aceste ziare, numite *ale truștului*, au manifestat în chipul cel mai călduros pentru cucerirea Tripolisului și războiul din Africa.

Fără a greși, aceste ziare pot fi socotite drept organe ale noului partid parlamentar catolic care, dela suirea lui Piu X pe tronul pontifical, a părăsit formula Vaticanului de a nu se amesteca în politica italiană și care tinde a se constitui în Italia și are deja câțiva reprezentanți în parlament. Acest partid se pune cu hotărîre pe terenul constituțional și se învoește fără rezervă cu noua stare de lucruri, fără a mai face mare caz de drepturile și pretensiunile Vaticanului.

Scaunul papal a arătat în diferite rânduri că el desaproabă cu totul diferitele năzuințe care se împotrivesc în chip atât de deschis la instrucțiunile și îndrumările pontificale. În sfârșit, în vremea din urmă papa a publicat o notă în *Acta Sanctae Sedis*, care e monitorul oficial al Vaticanului, prin care desaprobă toate ziarele «trustului» și declară că ele nu sunt de loc în comuniune de idei cu Vaticanul.

Mare emoțiune pe urma acestei note, pentrucă ea lovea nu numai ziarele în chestiune, ci și pe proprietarii și inspiratorii lor care fac parte din grupul conducător al catolicismului italian.

Ziarele lovite astfel s'au grăbit să facă act de supunere. Dar lunga declarațiune pe care au publicat-o n'a împăcat de loc Vaticanul. În esență ele spun următoarele: «Ne plecăm cu respect înaintea autorității religioase a Sfântului Scaun. Dar noi n'am avut niciodată pretențiunea că suntem interpreții gândurilor lui ori că am fi organele sale. Afirmăm însă fără restricțiune autonomia noastră în materie politică. Noi nu suntem ziarști catolici, ci catolici ziarști, ceea ce e foarte deosebit, și ca atare credem că trebuie să ne punem numai pe un teren italian și național. Scaunul papal, putere internațională, și care are grija sufletelor din toate țările, poate strigă după niște revendicări. Noi însă primim unitatea italiană, așa cum se găsește ea alcătuită astăzi».

Se înțelege că o declarațiune întovărășită de o asemenea explicațiune și de astfel de rezerve n'a putut mulțami pe papă. După cum spune *Osservatore romano*, printr'ânsa conflictul e mai degrabă ațâțat decât înlăturat. Totuși Vaticanul a socotit mai îndemânatec și mai înțelept să nu prea facă caz și să ia act de cuvintele respectuoase cătră autoritatea bisericească, pronunțate de personagiile conducătoare ale societății ziarelor.

Papa va lăsa, deci, să trăiască ziarele catolice lovite. Dar de acum înainte se va ști că aceste ziare nu exprimă de loc cugetarea Vaticanului și că în anumite puncte se găsesc chiar în contradicere formală cu instrucțiunile căpeteniei catolicismului.

Conflictul rămâne, deci, și deși pentru o clipă adormit, mai curând ori mai târziu tot va izbucni.

De aci se constată că Roma papală departe de a se gândi la împărăția lui Dumnezeu cea predicată de Isus Hristos, și la îndrumarea oamenilor de a deveni fii ai acestei împărății prin cultivarea sufletului lor, se amestecă în lucruri cu totul pământești și ceea ce e mai mult, în loc de a contribui la înfrățirea oamenilor ea împiedecă de a se înfrăți tocmai pe acei care doresc a se îmbrățișa. Căci catolicii italieni, care au stat până acum despărțiți de viața politică, din cauza pretențiunilor Vaticanului, care e supărat de când se află în Roma un rege italian, catolicii italieni, zic, care vor să se declare una în idea națională cu ceilalți frați ai lor de același neam și limbă, sunt împiedecați de Vatican. Din cauza poftelor lui politice și dorințelor de dominațiune pământească, el nu vrea să vadă pe catolici grupați împreună cu ceilalți Italieni din regat în jurul acelorași interese naționale și ducând la un loc o politică de unificare și mărire națională.

Și mai sânt de acei care spun că noi, Românii, mai degrabă am fi ajutați în realizarea intereselor noastre naționale de Biserica romano-catolică decât de cea ortodoxă!...

Săracii... că scurt mai văd!...

Arhim. *Scriban*.

F. Thomas.

CHESTIUNI VITALE.

XIII.

Se îngrijește Dumnezeu de noi?

Dumnezeul care se ascunde aici în lumea aceasta, pe care nu-l vedem, nu-l simțim, nu-l rugăm și care ne așteaptă la ieșire, nu e Dumnezeu ci o Joimărică. C. Secrétan.

Pentru mulți a pune o asemenea întrebare, înseamnă să atentezi la cele mai scumpe convingeri ale lor: prezența și influența lui Dumnezeu în viața lor sunt atât de reale încât ar cădea într'un scepticism universal, dacă le-am clătina această piatră unghiulară a edificiului lor religios. A! numai dacă toți contemporanii noștri ar fi în starea aceasta! Din nenorocire mulți și-au pierdut credința în Provedință. Și în țările noastre civilizate numărul celor care se îndoesc în această privință merge din ce în ce crescând.

Două cauze pot explica acest fenomen trist. Prima n'ar fi oare abuzul făcut în veacurile trecute, și chiar în veacul nostru, de credința în Provedința divină? Paul Janet, în cartea lui *Causes*

Finales, citează cuvintele lui Bernardin de Saint-Pierre, că pepenele a fost împărțit în felii de Creator, pentruca să fie mâncat în familie, pe când dovleacul fiind mai mare se poate mânca cu vecinii! Acelaș scriitor observând că purecii se aruncă de obicei mai mult asupra colorilor albe, credea că instinctul acesta li-a fost dat ca să-i putem prinde noi mai ușor! Un autor englez, Buckland, se întreabă de ce e mâncat mielul de lup și răspunde că asta e o dovadă de bunătatea Provedinței, căci numai așa poate scăpa de boală și de bătrânețe! Fénelon, de altă parte, credea că apa mărilor a fost făcută pentru ca să «țină acele clădiri uimitoare numite vase». De aci, ridiculizarea lui Voltaire, pe care o găsim într'unul din romanele lui: «Nasurile sunt făcute ca să purtăm lunete; deci trebuie să purtăm lunete».

A doua cauză, și mai mare, de unde mi se pare că provine scepticismul atâtor contemporani de ai noștri, e desvoltarea extraordinară a științelor naturale. Savanții descoperă zilnic legi admirabile. Aceste legi pot fi foarte bine expresiunea voinței unui Creator, însă, sunt atât de înțelepte și atât de stabile, încât trebuie să fie de ajuns spre a ține universul în rânduială, asigurându-i deplina desvoltare. Asemenea unui tren, universul nu poate ieși din șinele pe care merge și de aceea n'avem decât să-l lăsăm să meargă. Ceasornicul e prea bine făcut pentru ca să fie nevoie de intervenția ceasornicarului. Altfel ceasornicarul e tot atât de desăvârșit ca și opera lui. Noi ne lipsim de intervenirea unui Dumnezeu în lume, zic o mulțime de savanți, și prin asta nu stăm de loc mai rău. Concepția noastră despre univers e mai științifică prin asta și mai demnă de un Creator atotînțelept.

Eu cel dintâiu mă plec înaintea minunatelor descoperiri ale științei și admit fără vreo greutate determinismul din lumea materială; asta nu mă împiedecă însă de a crede cu nu mai puțină siguranță în intervenirea lui Dumnezeu în istoria omenirii și a fiecărui om în particular. Și spun sincer că nu înțeleg de ce, alături de puterea legislativă care formulează și decretează legi, n'ar exista o altă putere tot atât de importantă, un fel de putere executivă care ar executa aceste legi, în acord cu cea dintâi. Orice guvernare bine rânduită are această putere îndoită: de ce tocmai guvernarea supremă ar face excepție?

Dacă zicem că Dumnezeu nu poate interveni în creațiune, conștiința¹ protestează; căci pentru ea, a legă pe Dumnezeu înseamnă a-l nega. Când îi vorbim de un Dumnezeu, prins și el în angrenajul fatal al lucrurilor, de un Dumnezeu înrolat și el în

¹ Prin conștiință înțeleg, de sigur, conștiința mai mult sau mai puțin luminată de Evanghelie. Când vorbiți de conștiința morală adesea uităm că facem parte dintr'o societate care timp de atâtea veacuri a fost sub influența creștinismului și care, prin chiar faptul acesta, a suferit schimbări care se datoresc numai Evangheliei.

determinismul universal, ea preferă mai degrabă să spună că nu există. Dealtfel așa fac mulți dintre savanții despre care vorbirăm adineaori; sunt prea logici ca să n'ajungă la negarea sinceră și îndrăzneată a creatorului. Ipoteza unui Dumnezeu, drept cauză primă a tot ce există li se pare din ce în ce mai șubredă, căci, dacă mașina lumii merge singură, ei nu înțeleg de ce nu s'ar fi făcut tot singură.

Însă, o repet, conștiința protestează împotriva acestor afirmațiuni: mai întâi, conștiința universală, conștiința omenirii în general, care cere un Dumnezeu în care să se poată încrede, și care să se îngrijească de tot ce o privește. Religioniile naturale au avut de scop să pună pe om în legătură cu Dumnezeu și adesea lucrul acesta merge atât de departe încât Dumnezeul acesta se amestecă în toate împrejurările vieții omului, chiar și în cele mai mici amănunte. Aceasta e, o mărturisim, origina multor superstiții absurde.

Dacă, în loc să mă adresez conștiinței universale, îmi consult pe a mea aparte, mă găsesc în fața unui fenomen, care nu se poate explica fără intervenția lui Dumnezeu. Să luăm o faptă pe care o pot săvârși: dacă e bună, conștiința mă împinge spre ea chiar dacă interesul meu s'ar opune. Dacă e rea, *conștiința* caută să mă abată dela ea. Dupăce am făcut-o, simt o bucurie adâncă sau dimpotrivă o durere puternică, dupăcum am ascultat de conștiință sau nu, oricare ar fi de altfel urmările bune sau rele care vor rezulta de aci pentru mine. Mai mult: în mine și în jurul meu văd prăbușindu-se tot ce iubesc, pot să văd nimicindu-se toate proiectele mele, pot să privesc la ruina tuturor nădejdelor mele, pot să văd dispărând toate realitățile pământului, căci e o realitate pe care nimic n'o poate clinti și anume faptul conștiinței morale, care subsistă chiar dacă toate astea ar dispărea. Astfel, de multeori, pe patul de moarte când tot sgomotul pământului încetează, un glas se aude în mijlocul tăcerii solemne, și glasul acesta nu e altul decât al *conștiinței* și e cu atât mai puternic cu cât tăcerea e mai mare.

Poate omul să fie cât de civilizată, poate chiar să-și bată joc de lumea morală și să considere slabe părerile altuia, însă nu va izbuti niciodată să suprimă fenomenul acesta al *conștiinței*, care îi dă impresia foarte lămurită că o putere superioară îl stăpânește. Se simte ținut parcă de o mână nevăzută care îl conduce în cutare direcțiune sau îl abate din alta; e o autoritate suverană de care trebuie să asculte fără discuție. A discuta cu ea înseamnă un început de neascultare. Nici o autoritate pământească nu comandă în chip atât de poruncitor și nu condamnă cu atâta neînduplecare. Asta e ceea ce numesc filozofii sentimentul obliga-

țiunii morale sau imperativul categoric. Cei mai mari dintre ei l-au recunoscut la toți oamenii. Kant a mers până acolo încât și-a reconstruit toată filozofia lui pe această bază. După ce a dăruit succesiv toate concepțiunile spiritului omenesc, s'a oprit la fenomenul acesta al obligațiunii morale, care i s'a părut inatacabil și pe stânca aceasta a ridicat întregul edificiu al filozofiei sale.

Însă e cu neputință să explicăm cu rațiunea faptul conștiinței morale, fără să afirmăm totodată și intervenția unei puteri spirituale, libere și suverane, care nu e alta decât a lui Dumnezeu. Mâna aceasta pe care o simt pe mine, de care nu pot să scap orice aș face și ori încotro aș apuca-o, glasul acesta care-mi vorbește cu atâta putere, cu atâta blândeță, glasul acesta care mă urmărește pretutindeni, care mă înspăimântă când sunt singur, sau care, dimpotrivă, mă face nespus de fericit, trebuie să provină dela o ființă care vorbește și lucrează. A pretinde că mâna și glasul acesta n'aparțin nimănui, nu vin de nicăeri, ar fi să admitem un efect fără cauză, ceea ce știința declară ca imposibil. Însă știința care merită numele acesta are ca principiu să constate toate faptele fără a omite vreunul, spre a le căuta apoi explicarea. Ea și-ar răsturnă principiul și s'ar distruge singură, dacă ar trece în tăcere faptul cel mai universal și cel mai central sub pretext că îi scapă cauza.

Fenomenul conștiinței mi se pare deci că implică intervenția suverană în viața mea a unei ființe de care depind, căci nimeni altul afară de Dumnezeu, n'are drept să se amestece atât de mult în viața mea, încât să controleze și să judece totul: fiu al democrației, partizan înfocat al inviolabilității domiciliului și al libertății, nu recunosc dreptul acesta decât Ființei supreme, fără care aș întrî imediat în neant.

Pot merge însă și mai departe. Dacă, împins de conștiință încep să mă gândesc la Dumnezeuul acesta, ajung la o concluzie identică și mai precisă. Dumnezeuul conștiinței mele îmi apare înzestrat cu attribute care nu se pot înțelege fără Provedință. Dumnezeuul acesta e sfânt: prin urmare El va combate răul pretutindeni unde îl va întâlni, și de altă parte va încuraja binele cu tot atâta purtare de grijă. E înțelept: deci a conceput un plan pentru univers pe care trebuie să-l realizeze prin fapăturile sale. Pentru asta trebuie să le conducă El însuș, deoarece fapăturile nu-i cunosc planul. E puternic: deci poate să facă orice vrea, cel puțin atât cât îi îngăduie înțelepciunea și sfințenia lui. În sfârșit, și ca să nu lungim enumerările, Dumnezeu e iubire și esența ființei lui e iubirea: însă atunci cum ar fi putut creă din nimic niște făpturi chemate să-l iubească, pentruca apoi să le părăsească fără a fi cunoscut de ele? Un părinte, o mamă care n'ar fi niște monștri, n'ar face

așa ceva: cum ar putea face Dumnezeu?... «O femeie, scrie Isaia, își uită ea oare de copilul pe care-l alăptează? Nu-i e milă ei de rodul pântecelui său? Chiar dacă l-ar uită, eu nu-l voi uiți, zice Domnul».

Nu, nu, Dumnezeu ori e Provedință, ori nu există. Și universul, în totalitatea și în părțile lui e un pian splendid la care un artist incomparabil cântă o melodie minunată. Treptat treptat, El îl aduce la o armonie desăvârșită spre a scoate din ea acorduri pe care muzica omenească ne poate face să le întrezărim numai în unele momente fugitive.

Dacă, de altă parte, conștiința mă îndeamnă să nu mă mai uit la Creator ci la creatură, mă găsesc în fața unor ființe nepus de mici, niște atomi imperceptibili, pierduți pe un alt atom, pierdut și el în mijlocul unei lumi solare care nu e decât un vârtej de praf în spațiu! Aceste ființe nu știu nimic, nici de unde vin nici unde merg. Abia se cunosc pe ele însele și ceace știu nu le slujește decât să le ducă la constatarea mării lor ignoranțe. Esența acestor ființe chiar e dependența; ele n'au nimic în ele însele, nu sunt nimic, sau mai de grabă sunt nimic, deși valoarea lor morală e foarte mare: Și vreți să ne faceți să credem că un Dumnezeu înțelept și bun, după ce le-a aruncat în imensitatea spațiului, le-a părăsit fără să se mai îngrijească de ele! Un copil născut de curând, uitat într-o parte oarecare și lăsat fără ajutor n'ar fi cu nimic mai nenorocit. Niciodată conștiința nu va putea admite o asemenea monstruozitate din partea Ființei care dimpotrivă ne poruncește s'o respectăm și s'o iubim ca pe un model desăvârșit.

Noroc că istoria acestor fapte, atât de slabe și dependente ne dovedește realitatea unei influențe a lui Dumnezeu asupra lor. Mai întâi, istoria individuală: fac apel la cetitorii mai înaintați în vârstă. Majoritatea vor fi siliți să mărturisească că o putere misterioasă a dat vieții lor o direcțiune la care poate nici nu s'au gândit vreodată. În viața lor au fost fapte și împrejurări care, într'un moment dat, păreau că sunt negarea unui plan divin; în unele clipe totul părea neînțeles și învăluit în ceață: și iată că mai târziu au fost siliți să recunoască că totul fusese bine condus și că tocmai acele puncte întunecoase ajunseseră în urmă cele mai luminoase. Ele erau ca niște jaloane puse de-o mână nevăzută și părintească spre a-i conduce pe drumul cel mai bun. Încet încet, au trebuit să recunoască că viața lor seamănă cu o broderie cusută pe o canavă. La început desemnul nu eră lămurit, însă în urmă ceace eră fără formă și vag s'a precizat și acolo unde dosul broderiei eră mai complicat și mai încurcat, cusătura cră mai frumoasă și mai armonioasă. Pe măsură ce înaintăm în

vieață, cuvântul întâmplare își pierde din importanța lui și întrezărim un plan care nu e altul decât planul lui Dumnezeu pentru fiecare individ. Atât sunt de exacte cuvintele lui Bossuet, ajunse aproape proverb azi: Omul propune și Dumnezeu dispune.

Însă cece e adevărat cu privire la individ *e și mai adevărat cu privire la totalitatea indivizilor și a popoarelor. Cu toate aparențele contrare, omenirea urmează un plan pe care orice observator fără părtinire trebuie să-l recunoască. Un eveniment istoric, un fapt de amănunt¹ care într'un moment dat parecă e rezultatul întâmplării, cu timpul ajunge un fapt providențial de prima importanță. O idee lansată într'o clipă oarecare și aproape neobservată, încet, încet ajunge o idee conducătoare pentru un întreg period al istoriei. Sunt oameni necesari la un moment dat, înzestrați în cutare sau cutare fel, apărătorii unui principiu sau altul. La început rămân necunoscuți, și în urmă apar pregătiți pentru un scop anumit. Deasemenea, sunt popoare care se ivesc tocmai în momentul psihologic. Dacă ar fi venit mai curând sau mai târziu n'ar fi putut jucă rolul la care erau chemate.

Intr'o piesă de teatru, fiecare actor vine la un anumit moment, pentruca în urmă, când i s'a terminat rolul, să plece. *Istoria* iarăș e o scenă vastă pe care apar deodată, de unde și de ce nu se știe, personaje necesare și simți foarte bine, că întâmplarea n'are ce căută aci. Totul e urmarea unor legi înțelepte care descopăr un plan divin.

Vreți un exemplu? Gândiți-vă la rolul Elveției în lume: poziția ei în centrul Europei, istoria ei care e istoria celei mai vechi republici moderne, faptul că e compusă din state diferite cu limbi și de rase diferite, influența pe care a exercitat-o și o exercită din ce în ce mai mult azi ca birou central al multor opere internaționale. Tot ce privește Elveția pare providențial. S'a putut zice de ea că e o *humana confusio, divina Providentia gubernata*, o confuziune omenească guvernată de o Provedință divină. Ea apare ca un câmp de experiențe, de care mai curând sau mai târziu vor profita marile țări vecine, care nu rād de micimea ei teritorială. Micimea aceasta îi aduce mari servicii, permițându-i să facă încercări mai mult sau mai puțin fericite, care, pentru o națiune mare, ar putea avea cele mai rele urmări.

E posibil și chiar probabil, că într'o zi Europa, poate chiar omenirea întregă se va organiza în felul Elveției. Totdeauna vor fi state diferite, dar fără bariere, în felul Confederației celor

¹ Știm rolul atribuit de V. Hugo ploii care a căzut în timpul nopții din ajunul bătăliei dela Waterloo. Ploaia aceasta întârziind sosirea unui corp al armatei franceze a dat victoria aliaților și a schimbat deodată mersul istoriei europene. Cunoaștem cuvintele înțepătoare ale lui Pascal cu privire la micul grăunte de nisip care a ucis pe Cromwell, și cele privitoare la nasul Cleopatrei: «Dacă nasul acesta ar fi fost mai scurt, toată fața pământului s'ar fi schimbat».

XXII de cantoane, fiecare țară păstrându-și autonomia, fiind unite între ele printr'o putere centrală. Atunci, dar numai atunci vom recunoaște cu câtă înțelepciune a apropiat Creatorul diferite popoare unele de altele, popoare care în loc să se războiască, sunt chemate să se completeze unele pe altele, ca un corp format din membre diferite. Deviza Elveției: *Toți pentru unul și unul pentru toți*, mai curând sau mai târziu va ajunge deviza omenirii, căci ea e rezumatul Evangheliei.

E un alt popor mai puțin număros, dar al cărui rol a fost în istorie mult mai important ca al Elveției; acesta e poporul evreu. Nu-i putem urmări istoria pe care a avut-o în decursul veacurilor, fără a constata o influență din partea lui Dumnezeu. El se poate numi poporul providențial prin excelență. În el și mai ales în reprezentantul lui cel mai renumit, Isus Hristos, se vede toată sfortșarea acțiunii providențiale. Cum se explică, fără aceasta din urmă, menținerea acestui popor microscopic în mijlocul unor națiuni mult mai mari ca el, într'o țară care altădată eră centrul lumii, între cele trei continente: Asia, Africa și Europa pe drumul popoarelor vechi? Cum putem pricepe mai ales evenimentele care au precedat venirea lui Hristos pe pământ și care au pregătit această venire? Când a apărut Hristos, eră momentul psihologic, care trebuia să-i permită să aibă maximul de influență în lume. Limba greacă, răspândită pretutindeni după cuceririle lui Alexandru, avea să ușureze extraordinar de mult predica apostolilor. Imperiul roman aproape își terminase cuceririle, dărâmând, fără să știe de ce, toate barierele care despărțeau popoarele între ele, fapt care dedese călătoriilor o extensiune extraordinară, asigurând cetățenilor romani o siguranță deplină pretutindeni pe unde mergeau.¹ Știm de cât de mare folos a fost unui om ca Sf. Ap. Paul titlul lui de cetățean roman. În fine, cu venirea împăratului August începuse o eră de pace. Templul lui Ianus, pururea deschis până aci, se închisese în semn că pretutindeni e pace.

Înainte de Hristos totul i-a pregătit venirea. După El totul pornește mai mult sau mai puțin dela El. Soarele lumii morale, El luminează rând pe rând pe toate popoarele care consimt să graviteze în jurul lui, lăsând în întunec pe cele care-l resping. Deasemenea, putem spune fără teamă de a fi contraziși, că Isus Hristos e omul providențial prin excelență, manifestare supremă a Providenței în sinul omenirii. Ne putem îndoii de origina dumnezească a lui, însă ne găsim în fața unei ființe absolut unice, a cărei existență nu se poate contesta și pe care e vorba s'o ex-

¹ Te duceai de pildă dela Roma la Alexandria cu câțiva franci.

plicăm într'un fel sau altul. Singura explicare plauzibilă, dată până acum e de a vedeà în El o dovadă ireductibilă despre intervenția lui Dumnezeu în istorie. Marele istoric elvețian Jean de Müller a fost adus la credința în Evanghelie, tocmai constatând rolul extraordinar al lui Hristos în istorie.

Tot așa e și cu cartea care ni-l face cunoscut, atât pe El cât și poporul din care face parte: *Biblia*. Ea e un document care nu se poate explica fără o acțiune din partea lui Dumnezeu. Și ea la rândul ei e o carte providențială prin excelență. De aci răspândirea ei în lume. E cartea cea mai răspândită. Grație ei s'a inventat imprimeria și s'au fixat multe limbi care mai înainte erau doar vorbite. Prima telegramă trimisă din America în Europa prin cablu submarin a fost un verset din Evanghelie: «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace între oameni bunăvoire».

O carte tradusă în mai mult de 400 de limbi, o carte răspândită pe întreaga suprafață a pământului, în 280 milioane de exemplare în veac. XIX, ceea ce face aproape 8000 pe zi: e ceva surprinzător și dacă ni s'ar spune că răspândirea aceasta e produsul unei idei omenești, m'aș grăbi să întorc argumentul și să întreb cum se face că atâtea mii și milioane de oameni din toate țările și limbile sunt cuprinși de atâta zel pentru răspândirea unei cărți, care, departe de a desmerdă și linguși pe om, îl aruncă neîncetat în praf spre a ridică pe Creatorul lui cu atât mai mult? Dacă aci nu e o acțiune suverană și providențială, dacă toată mișcarea asta e produsul întâmplării, trebuie să mărturisim că misterul ei devine cu atât mai mare, afară numai dacă admitem că întâmplarea e Provedința suverană.

Oricare ar fi idea pe care ni-o facem despre ea, Biblia pentru orice observator cinstit joacă un rol providențial de cea mai mare importanță. Mai mult: ea afirmă la rândul ei, în fiecare pagină, cu o unanimitate uimitoare, că într'adevăr Dumnezeu se îngrijește de noi și încă în chipul cel mai direct. Ea ne arată că Dumnezeu lucrează atât în istoria generală cât și în cea individuală, și lucrează în decursul veacurilor pentru a-și formă o împărăție de ființe libere, cu o voință puternică, chemați la cele mai frumoase destinații. Treptat treptat Dumnezeu își pregătește o vastă familie al cărui tată iubit va fi El, iar oamenii, copiii iubiți, cărora vrea să le comunice fericirea și vieața. Împărăția aceasta e un fel de elită și aristocrație a omenirii deschisă tuturor și pentru care toți trebuie să lucreze. Dupăcum regnul mineral lucrează pentru cel vegetal, cel vegetal pentru cel animal, omenirea naturală trebuie să lucreze pentru fiii *împărăției*. Tot ce se întâmplă

pe pământ în definitiv, se întâmplă în interesul lor. Și oricine vrea să devină fiul lui Dumnezeu, trebuie să lucreze ca un rob în serviciul fiilor Regelui regilor.

Aici însă întâlnesc o îndoită obiecțiune, despre care țin să spun câteva cuvinte înainte de a termina. Iată pe cea dintâi: Dacă Dumnezeu se îngrijește de noi, de fiecare din noi, cum poate îngădui El ca păcatul și răul să facă atâtea ravagii pe pământul nostru? Se împacă oare toate aceste *suferințe* cu intervenția reală a unui Dumnezeu înțelept și bun? De ce, de altă parte, lasă păcatul, adică desordinea morală, să se răspândească atât de mult? N'ar trebui oare să intervină și să distrugă păcatul și suferința?

Nimeni nu recunoaște mai mult ca noi și asta cu durere, cât de mult e răspândit păcatul pe pământ; însă trebuie să acuzăm pe Dumnezeu de asta? Nu-i răspunzător oare omul, care a stricat opera lui Dumnezeu? Sigur că ar fi mult mai comod și mai ușor să suprimede deodată păcatul, suprimând pe păcătoși: ar fi însă demn așa ceva de un Dumnezeu care ne respectă *libertatea*? Dumnezeu vrea pentru împărăția lui fiii liberi, nu sclavi sau mașini și pentru asta lasă pe om să păcătuiască. Nu-l lasă însă în păcate ci îi trimite suferința, care n'are alt scop decât să ne înștiințeze de starea de desordine în care ne aflăm. E un semnal de alarmă de cel mai mare folos, spre a ne face să ne întoarcem înapoi când am rătăcit și spre a ne înștiința înainte de a ne lăsa duși de păcat. Când îmi apropiu degetul de foc, simt îndată o durere puternică. Noroc, căci fără ea aș riscă să las să-mi ardă degetul, apoi mâna și în urmă și corpul.

Suprimați durerea și veți vedea ce va ajunge omenirea noastră cea rea. Imediat ar domni corupția și neamul omenesc n'ar întârzi de a dispărea sub apăsarea păcatului. *Suferința* e ca sarea mării care o împiedecă de a se descompune: luați sarea și Oceanul se va transforma într'o cloacă imensă, împrăștiind moartea în jurul ei. Departe de a contrazice idea unui Dumnezeu-Provedință, dimpotrivă, suferința și chiar moartea e o dovadă vie și constantă despre aceasta. Cunoaștem cuvintele adânci ale lui Lacordaire: «*Moartea* e capo d'opera dreptății lui Dumnezeu».

Cealaltă obiecțiune mai grea și mai specioasă, constă în a spune: Dacă Dumnezeu se îngrijește de noi cu atâta sollicitudine, *libertatea* noastră nu e decât o iluzie; suntem ținuți în fașe ca niște copii mici și prin urmare responsabilitatea ni-i anulată.

Trebuie să ne înțelegem însă: Dumnezeu nu silește pe nimeni să aleagă calea cea bună. El ne urmărește cu iubire, caută să ne oprească, atunci când facem un pas greșit și ne împinge în cutare sau cutare direcție pe care vrea să ne facă s'o luăm. Dacă

ne împotrîvim, nu ne silește și ne lasă să facem singuri experiență, gata să ne readucă iarăși când suferința a lucrat. Nu atențază la libertatea noastră ca și un părinte în educația pe care o dă fiului său. Educația aceasta, dacă e inteligentă, are mai de grabă de scop să-l aducă la adevărata libertate care e ascultarea de conștiință.

Dealtfel eu cred că trebuie să distingem mai multe trepte în *libertate*; pe măsură ce ne coborîm pe treapta ființelor, libertatea se micșorează și ea. Evident că la punctul de plecare, în lumea minerală și în lumea vegetală, nici nu există libertate. În plantă și în mineral poate fi doar mișcare și nimic mai mult. Cu animalul, vedem că se ivește prima auroră a libertății. La el e o spontaneitate care ne face să presimțim altceva. Însă instinctul joacă un rol atât de mare la animal, încât nu se poate vorbi încă de libertate. Omul nu se naște liber ci candidat la libertate. El e pus între lumea determinismului și lumea libertății; rămâne ca el să aleagă; după alegerea pe care o face sau își pierde chiar și capacitatea de a fi liber, sau dimpotrivă, se afirmă ca ființă liberă și se aruncă într'o dezvoltare nesfârșită. Totodată însă e expus la mari primejdii, ca un ascensor care vede foarte bine prăpăstiile care se deschid la picioarele lui, pe măsură ce se apropie mai mult de vârfuri.

Evident că Provedința dumnezeiască variază după gradul de *libertate*. Înțeleg că cu lumea determinismului, cu mineralul sau cu planta, legile stabilite fiind atât de înțelepte, intervenția divină nu e necesară. Mineralul și planta n'au decât să-și urmeze legile dezvoltării lor spre a-și ajunge creșterea deplină: le e imposibil să iese din ele. Cu animalul¹ Provedința pare și mai necesară. Însă cu omul, e altfel. Cum el poate prin libertatea lui să iasă din legile ființei sale și să producă desordine în jurul lui, trebuie ca Dumnezeu să-și rezerve dreptul de a interveni pentru a repara răul posibil. Să presupunem contrarul și vom întrezări ușor urmările grozave care ar rezulta de aci: ar fi atâta neascultare din partea omului, încât ar face lumea imposibilă de locuit și viața ar încetă.

Prin urmare, întreaga omenire e obiectul direct al Provedinței, însă între oameni e o categorie care concentrează asupra ei cea mai mare parte din această activitate divină: aceștia sunt fiii lui Dumnezeu, care, ridicându-se mai sus, au mai multă nevoie ca ceilalți să fie ținuți și conduși de Creatorul ajuns, Tatăl lor ceresc. Și cu cât se ridică mai mult în dezvoltarea lor, cu atât acțiunea lui Dum-

¹ Isus însă a afirmat că nici o vrabie nu cade din cer fără știrea și voia Tatălui ceresc. Vechiul Testament se îngrijește foarte mult de animale și Sf. Ap. Paul vorbește de suspinurile creațiunii. Cine le aude dacă nu Dumnezeu?

nezeu e mai puternică și intervenția lui mai efectivă. Un tată de familie se va îngriji mai mult de fii decât de slugile lui, sau cel puțin purtarea lui de grije va fi mai mare față de cei dintâi decât față de cei din urmă.

Libertatea omului, departe de a contrazice Provedința dumnezească, din contra, o cere. E greșit prin urmare să spunem că Provedința aceasta e răsturnarea libertății, căci ea e mai degrabă condiția indispensabilă a ei. Obiecțiunea examinată mai deaproape, ne dă o nouă probă în sprijinul tezei noastre: nu-i acesta cel mai bun chip de a o respinge?

Și din cele ce preced putem afirma cu tărie că Dumnezeu se îngrijește de noi atât în total cât și individual și că nu e om pe pământ care să poată zice că e părăsit de Dumnezeu: oricât de sărac, de mic și de ignorant ar fi, Dumnezeu se interesează de el, și interesul acesta va merge crescând pe măsură ce și el se va apropia de Dumnezeu. «Apropiați-vă de Dumnezeu și el se va apropia de voi». Altfel, de ce în caz de primejdie chiar și cei necredincioși strigă atât de ușor: Ah! Dumnezeule, scapă-mă!

Nu cunosc gând mai mângăetor și mai înspăimântător totodată ca gândul acesta. Gând mângăetor, dacă fiind împăcat cu Părintele ceresc prin crucea lui Hristos, am ajuns unul din fiii lui. Nimic mai dulce pentru un copil ascultător decât să se simtă sub privirea tatălui său. Oriunde mă duc, orce mi se întâmplă, bucurie ori durere, oricare mi-ar fi preocupările și grijile, ce liniște pentru mine să-mi pot zice: Dumnezeu mă vede, mă urmărește, nimic nu mi se va întâmpla fără voia lui. Sânt sigur că el nu mă va lăsa să rătăcesc într'o direcțiune greșită. Siguranța aceasta îmi transformă vieța și îi dă o valoare nemărginită: căci știu că și detaliile cele mai neînsemnate pot deveni dovezi pentru iubirea lui părintească. «Doamne, zice psalmistul, cercetatu-m-ai și m'ai cunoscut; Tu ai cunoscut șederea și sculara mea. Tu ai priceput gândurile mele de departe. Cărarea mea și toate căile mele mai înainte le-ai văzut. Tu ai cunoscut toate cele de pe urmă și cele de demult. Tu m'ai zidit și ai pus peste mine mâna Ta. Unde mă voi duce dela Duhul Tău? Și dela fața Ta unde voi fugi?»

Gând înspăimântător, apoi, pentru cel care nu s'a împăcat cu Dumnezeu și care nu vrea să asculte de autoritatea conștiinței. Acelaș Dumnezeu, care adineaori eră un tată iubitor, apare acum ca un Judecător care ia parte ca martor nevăzut la toate faptele mele, m-i-aude toate cuvintele și îmi cetește gândurile cele mai ascunse. Și orice a-ș face, nu pot scăpa de El, prezența lui mă

însăpăimântă, mă tulbură și mă neliniștește. Singurul lucru care-mi mai rămâne de făcut, e să mă asurzesc, ca să uit această prezență de temut.

Victor Hugo a exprimat idea aceasta într'o poezie mișcătoare, *Conștiința*, care ne arată cum Cain după omor fuge pretutindeni, dar înzadar, de ochiul lui Dumnezeu. Chiar în fundul mormântului ochiul acesta îl îngrozește:

Atunci zice: «Vreau să locuiesc sub pământ
Ca un om singuratec în mormântul lui:
Nimic nu mă va mai vedeà și eu nu voi mai vedeà nimic».
Se făcù o groapă și Cain zise: «Bun»!
Apoi se coborî singur sub această boltă întunecoasă!
Când șezù jos pe scaunul lui în umbră
Și când se închise supterana
Ochiul eră în mormânt și priveà spre Cain.

Astfel deci, în ambele alternative întâlnesc în adâncimile sufletului meu o privire dumnezească de care nu pot scăpa: În primul caz ochiul lui Dumnezeu mă urmărește și mă atrage spre el cu o iubire nespūsă. În al doilea privirea unui Judecător mă urmărește cu asprime și mă condamnă pentru păcatele mele. Prima privire, luminându-mi existența, îmi dă vieața; a doua mă înconjoară cu întunerec și mă omoară.

Oricare ar fi convingerile noastre religioase, să nu uităm că Dumnezeu se îngrijește de noi, atârnă de noi să ne alegem Dumnezeu pe care-l preferăm!

Dim. I. Cornilescu.

UN ARTICOL de D. A. PALMIERI DESPRE „FILIOQUE“.

Acest articol a apărut în *Dicționarul de teologie catolică* de Vacant-Mangenot¹. El mi-a fost semnalat de unul din prietiniile mele, care, izbit de tonul lui serios, de urbanitatea lui relativă, de parada lui de știință, m'a rugat să nu-l las să treacă neobservat. Bucuros aduc omagii autorului său și tuturor calităților sale; numai cât principiile, pe cari se sprijinește teologia lui sunt, în ochii mei, cu totul tot eronate. Combaterea lor umple operele teologilor vechi-catolici, îndeosebi *Revista noastră internațională de teologie*. Dl Palmieri citează unele din publicațiunile noastre, dar sigur că n'a cetit acele din lucrările noastre, cari combat tezele romane, care sunt tocmai ale sale. Așa stând lucrul, ar însemnă pierdere de vreme să începem din nou o po-

¹ *Dictionaire de théologie catholique*, Paris, Letouzé, fascicule 41, col. 2309—2343; 1913.

lemică, pe care n'ar ceti-o mai mult, decât pe întâia. «Fundamentul» teologilor ultramontani, «e făcut». Ei construiesc și se mișcă pe un teren, care după părerea noastră, se surpă din zi în zi tot mai mult; falșă e exegeza lor biblică, falșă e interpretarea textelor s. Părinți, falșă pretinsa lor tradițiune, falșă istoria lor bisericească. Intreg sistemul papal ridicat pe astfel de fantazii, nu poate decât să se dărâme în măsura în care știința descopere minciunile și superstițiile, cari îi servesc drept temelie.

Cuvântul «filioque» înseamnă, că Duhul-Sfânt, care purcede dela Tatăl, purcede și dela Fiul. Nimic mai simplu: Dumnezeu, Părintele nostru ceresc, ne dă duhul său pentru a ne sfinți, duhul adevărului, duhul înțelepciunii, duhul dragostei, duhul dreptății, etc. Acest duh este și duhul lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu prin excelență. Dumnezeu ne comunică duhul său prin Hristos, mijlocitor între Dumnezeu și oameni. Nu există două duhuri ale lui Dumnezeu, nu există decât unul, care este deci duhul Tatălui și al Fiului, adică duhul lui Dumnezeu și al Hristosului său. Duhul sfânt ne vine așa dară dela Tatăl și dela Fiul. Aceasta eră trinitatea primitivă.

Ce poate fi mai ușor de înțeles? Dar s'au găsit teologi, cari au transformat în sistem metafizic acest adevăr așa de simplu. Ei au văzut în verbul «a purcede» un act vecinic, prin care, deci, mai înainte de toți vecii, o persoană divină, Duhul-Sfânt «purcede» dela persoana Tatălui, care atunci este principiul ei vecinic și unic... Inșă dacă Duhul-Sfânt este și Duhul Fiului, nu purcede el oare și dela persoana Fiului? Da, zic unii, nu, zic alții. Aceștia voesc, ca Duhul-Sfânt să purceadă numai dela Tatăl. Dar atunci Duhul-Sfânt, care purcede dela Tatăl singur, cum este el și Duhul Fiului? Așa este, răspund ei, că ni s'a «trimis» prin Fiul. Și dacă ni-s'a trimis prin Fiul, aceasta nu-i de ajuns pentruca să putem zice, că el purcede și dela Fiul? Mister! Material pentru dispute fără de sfârșit. «A purcede dela» poate însemnă numai cât «a fi trimis prin», sau și ceva mai mult, decât atâta; pentruce nu? pentruce da? Și pentruce «a purcede dela» n'ar însemnă simplaminte «a veni dela», așa, că atunci am aveă aceasta propozițiune: «Duhul-Sfânt ne vine dela Tatăl, care binevoește a ni-l comunica» și tot acesta Duh divin este, care ni s'a comunicat și prin Hristos, mijlocitorul și Mântuitorul. Și iată totul.

Părinții au zis, când, că Duhul-Sfânt vine dela Tatăl, când, că el vine dela Tatăl și dela Fiul; că el vine din ființa Tatălui, sau din ființa divină, deci din înțelepciunea lui Dumnezeu, din vieța lui, din bunătatea Lui și din iubirea Lui. Aceste explicări se înțelegeau de sine. Ele circulau în Răsărit și în Apus. Nimenea nu vedeă în ele rău, și ele erau mulțumitoare. *O sancta simplicitas!*

Sinodul din Nicea, în simbolul său, s'a mărginit la textul evanghelic, că Duhul-Sfânt purcede «dela Tatăl». Biserica Spaniei, pentru a glorifica divinitatea Fiului, adause la acest simbol mai târziu, că Duhul-Sfânt purcede dela Tatăl și dela Fiul, vrând să zică, că Fiul încă e Dumnezeu, deopotrivă cu Tatăl. Spaniolii ș'au zis, că, dacă Părinții sinodului din Constantinople în 381 ș'au recunoscut dreptul de a corege simbolul Sinodului din Nicea având intențiuni bune, puteau tot așa de bine, și ei, cu o intenție egal de bună, să adaugă cuvântul «filioque», pe care îl folosiseră Părinții de câteva ori. Și acelaș lucru făcu Biserica francă și Biserica Romei, după oarecari dificultăți, aprobă. Eră o dovadă, că cuvântul «filioque» nu cuprindeă o erezie și că cuvintele «ex patre solo» nu erau admise.

Merită să se observe că la început, Răsăritul n'a combătut conținutul cuvântului «filioque», ci ceeace l-a determinat să protesteze împotriva introducerii lui în simbol, a fost atitudinea Romei, care cu toate întâile rezistențe ale papei, finî dându-și învoirea la impunerea acestui adaos. Orientalii, mânați de aceasta pretenție și simțind, că ea ascundeă o noțiune eronată despre primatul roman, respinseră acest adaos, susținând, că se făcuse fără aprobarea vr'unui sinod ecumenic și împotriva opririlor mai multor sinoade ecumenice de a se atinge de ceva, orice ar fi, din simbolul oficial dela Nicea.

Di Palmieri însuși nu se teme să explice în felul acesta cauza schismei dintre Răsărit și Apus. El citează acest loc din teologul grec Amvrazis: «Multă vreme, episcopii orientali nu se gândiră să osândească purcederea Duhului-Sfânt *ex filio*. Ei nu aduseră înainte aceasta deosebire, decât atunci, când băgară de seamă, că papalitatea eră un pericol pentru independența și libertatea Bisericii. *Dacă deci papii nu s'ar fi lăsat abātuți din drumul lor de ambițiune, de iubirea prea mare de sine, de setea de domnie,*

este de tot probabil, că lumea n'ar fi dat atenție acestor deosebiri, că acestea cu timpul s'ar fi șters și lumea creștină n'ar fi avut să deplângă sfășierea schismei» (opul citat col. 2321).

Pentru a pune capăt acestei schisme, vechii catolici au luat o atitudine, care pare foarte logică și foarte corectă. Doctrina lui «filioque», au zis ei, nu este o dogmă, deoarece ea n'a fost afirmată ca atare de mulți dintre s Părinți; ea nu-i nici o erezie, deoarece ea a fost propusă și mărturisită de mai mulți Părinți; prin urmare ea nu-i decât o opinie teologică. Ori e lucru periculos, ca o simplă opinie teologică să fie cuprinsă într'un simbol dogmatic, pentru că aceasta ar însemna să expui pe credincioși a o luă încetul cu încetul drept o dogmă. Prin urmare ar fi înțelept lucru, să se suprimă «filioque» din simbol și să se revie la textul autentic al simbolului ecumenic. Insuș papa Leon III a blamat inserțiunea lui «filioque» la simbol: atunci, n'ar însemna atât cât a-i aduce omagii, dacă se suprimă această inserțiune? Reîntoarcerea la textul autentic al simbolului ecumenic nu se justifică ea oare de sine? E deci de lipsă a aștepta o permisiune pentru a se conforma poveței celor două sinoade ecumenice, cari au oprit a adauge ceva la textul simbolului ecumenic?

Di Palmieri încearcă să aducă în încurcătură pe vechii catolici. El le zice: «Teologia voastră învață, că aparține numai sinoadelor ecumenice singure să hotărască, dacă un adevăr teologic merită un loc în simbol și dacă el trebuie rânduit în numărul dogmelor religiei creștine. O Biserică particulară n'are așadar dreptul să se pronunțe asupra caracterului dogmatic sau simplaminte teologic al unei formule înșirate în simbol» (col. 2337).

— *Răspuns.* Nu-i de lipsă să se apeleze la un sinod ecumenic pentru a ști, dacă o doctrină teologică nu-i decât o opinie sau dacă ea-i o dogmă. Criteriul sobornicesc este foarte clar. Dacă această doctrină e propusă de unii Părinți și respinsă de alții, evident, că ea nu poate fi decât o simplă opinie, și nici decum o dogmă, dogma fiind «ceea ce s'a crezut pretutindeni, totdeauna și de toate Bisericile». O Biserică particulară, care constată acest desacord, nu încearcă nici o piedecă pentru a se rostî cu privire la caracterul «nedogmatic» al acestei doctrine. Cât privește dreptul acestei Biserici de a se întoarce la textul autentic al simbolului

ecumenic, el e cu atât mai evident, cu cât sinoade ecumenice au interzis în mod formal alterarea acestui text. După Dl Palmieri, textul alterat trebuie respectat până atunci, până când «supremul magisteriu infalibil al Bisericii din Roma» menține alterațiunea! Catolicii învățați știu acum ce să înțeleagă sub acest faimos magisteriu infalibil; ei știu, că în biserica sobornicească nu există decât un învățător, Hristos, prin urmare un singur magisteriu, cel al lui Hristos, și că cel al papei nu-i decât o invențiune anticreștină și deci antisobornicească a acestuia.

Dar Dl Palmieri nu se ține bătut. El e fermecător și adaugă: «Să concedem pentru un moment, că o Biserică particulară are dreptul să șteargă din simbol o formulă, care după părerea ei, exprimă o opiniune teologică. Inșă vechiul catolicism ar trebui și el să conceadă, că o Biserică particulară n'ar putea exercita acest act de jurisdicție universală, dacă n'ar aveă asupra celorlalte o superioritate doctrinală și morală, dacă prin anticitatea ei, tăria tradițiilor sale, vestejirea vieții sale supranaturale, n'ar întrece pe celelalte, nu le-ar aduce oarecumva să-i recunoască o anumită superioritate morală. Dar acest caracter de superioritate morală, noi îl găsim în mod sigur în Bisericile, cari au adaos «*filioque*» la simbol, în Biserică particulară a Spaniei, care se împotrivi arianismului, semiarianismului, priscillianismului; în Biserică particulară a Galiilor, renumită prin vechimea și martirii săi. De altfel practica acestor Biserici a primit aprobarea solemnă a Bisericii romane... Din contră, Biserică particulară, care cere supremarea lui *filioque* este Biserică catolică (*sic*) elvețiană, adecă o Biserică care n'are nici istorie, nici tradiții, o Biserică care își trage originea de câteva decenii, o Biserică, care își datorește nașterea sa revoltei împotriva Bisericii romane, o Biserică, a căreia ierarhie este reprezentată de un singur episcop, pe care chiar teologii ruși stau la îndoială a-l recunoaște ca consacrat în mod valid».

Să luăm pe rând una câte una fantaziile și amenitățile d. Palmieri. Inainte de toate, el se înșală peste tot cu privire la drepturile și datorințele unei Biserici particulare. El presupune, că supunându-se poruncilor sinoadelor ecumenice, de a se țineă de textul oficial al simbolului, ea îndeplinește «un act de jurisdicție universală». El se înșală: nu-i în acest fapt nici jurisdicție

universală, nici act de o jurisdicție oarecare, ci simplu act de supunere față de porunca sinoadelor, folosirea dreptului, pe care îl are tot creștinul, și oricare Biserică creștină, oricât de neînsemnată ar fi ea, de a urmări bunului său simț, și de a rămâne credincioasă noțiunii simbolului de credință, care nu trebuie să cuprindă decât ceea ce aparține credinții. Nu e nicidecum de lipsă, ca o Biserică, pentru a folosi acest drept simplu, să aibă o supraștiință morală asupra celorlalte. Să nu deplasăm chestiunile; să nu confundăm ceea ce este din drept bisericesc și ceea ce este din domeniul moral. Acesta-i lucru elementar.

Noi n'avem să examinăm aici în ce chip se ține de virtuțile lor morale, că Bisericile Spaniei, Galiilor și Romei, au dreptul, ce s'au atribuit, de a schimba simbolul. E permis să se îndoiască cineva în deosebi, că episcopii Spaniei, în conduita lor față de priscilianisti, au dat dovadă de virtute morală. E permis mai mult încă de a trage la îndoială valoarea dogmatică a «aprobării solemne a Bisericii romane». Istoria arată destul de lămurit ceea ce valorează aprobările Romei, mai ales în cazul de față, mai ales, când se știe ceea ce a judecat despre el papa Leon III-lea.

Ce este mai mult, D. Palmieri uită în ce consistă catolicitatea Bisericii. El are aerul să creadă, că se întemeiază pe numărul mare al credincioșilor și episcopilor săi, și nu pe corectitatea dogmelor sale. El nu vede, că Biserica catolică elvețiană nu s'a «revoltat» împotriva Bisericii universale, ci, din contră, pentru a rămâne fidelă Bisericii sobornicești universale, i-a reproșat ea papalității minciunile ei, prevaricațiile și trădarea. D. Palmieri reproșează Bisericii vechi-catolice, că n'are nici istorie, nici tradiții; istoria ei este totuș destul de frumoasă, când această Biserică a avut curajul să puie adevărul de a toată lumea mai presus de papa, și când ea s'a alăturat cu energie la tradițiile Bisericii primitive violate în mod criminal de Roma. În zadar încearcă D. Palmieri să spele papalitatea din 18 Iulie 1870, și să îngrească pe catolicii, cari au avut îndrăzneală să demascheze falsificările romane. D. Palmieri poate publica ce-i place într'un Dicționar papist, el nu va stinge luminile, cari în afară de acest Dicționar conving Roma de eroare: *orbis major urbe*.

El nu cutează să tragă la îndoială validitatea episcopatului vechiu-catolic, căci el știe bine, că Roma îl admite; ci el ia o

linie oblică, și încearcă a-l ataca ascunzându-se la spatele teologilor ruși, cari esită a-l recunoaște». Nu știe Dl Palmieri că teologii ruși n'au esitat a-l recunoaște? Cu atât mai rău, vom zice noi, pentru teologia acelora, cari se îndoesc. In orice caz chestiunea aceasta este cu totul diferită de chestiunile despre catolicitate și despre *filioque*.

Dl Palmieri nu se înșală numai cu privire la natura catolicității și asupra pretensei infalibilități a aceeace se chiamă pompos magisteriul roman, el nu cunoaște nici natura dogmei; el e de credința, că izvorul dogmei este tradițiunea. Adevărul este, că unicul izvor al dogmei creștine este învățământul lui Hristos, și că tradițiunea nu-i decât criteriul pentru a-l cunoaște *quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*.

Acestea sunt adevăruri elementare, pe cari teologii ultramontani de astăzi caută a le elimina, cari însă sunt mai tari decât ei. Ii face plăcere Dl Palmieri să acuze «teoria» vechilor-catolici că duce la scepticismul teologic (Col. 2339, n. 5). Teologia noastră este cu toate acestea destul de tare, și credeul nostru este însuși credeul Bisericii vechi; acest credeu ascunde cumva scepticismul în ochii onoratului D. Palmieri? El găsește mai departe, că teoria noastră «se potrivește admirabil cu echivocitatea, și prin urmare n'ar contribui cu nimic la nimicirea schismei». Să ne îngăduie să-i spunem, că schisma are alte cauze, și tocmai, fiindcă teologia noastră nu se potrivește cu echivocul anumitor școale scolastice, va isprăvi triumfând asupra acestor echivocități. Noi avem credința, că avem pe partea noastră pe cei mai buni dintre teologii ruși și greci. Cine va trăi va vedea.

In sfârșit, și cu această observare încheiu: Dl Palmieri crede că a găsit cheia enigmei. Iată-o: Roma cere, ca lumea să creadă în *filioque* ca și într'o dogmă, dar ea nu pretinde, ca Orientalii să-l introducă în simbol. Această toleranță din partea burei mame romane este o descoperire de a lui Allatius, care a recomandat acest procedeu. De o parte, Latinii și Orientalii vor crede în *filioque*, ca într'o dogmă; însă, de altă parte, Orientalii, recitând simbolul fără *filioque*, vor rămâne credincioși practicei lor vechi. Aceasta diferență de rit nu va împiedecă unitatea credinții, prin urmare nici unitatea Bisericii. Și'n felul acesta iată schisma s'a sfârșit!

Așadară o de tot mică comedie: să se transforme opiniunea lui *filioque* în dogmă strictă, fiindcă așa cere renumitul magisteriu roman; dar să nu se zică despre asta nimic în simbol, fiindcă acelaș magisteriu tolerează aceasta. Și așa toată lumea trebuie să fie mulțumită: Roma, care este învățătoarea pretutindeni, și Orientalii cari n'au să schimbe crezul lor vechiu. Rămâne să se știe, ori de Orientalii vor avea atâta caracter să crează drept o dogmă o învățătură, pe care ei n'au ținut niciodată de atare... Dar Roma îi va binecuvântă. Aceasta binecuvântare să nu prețuiască oare cât aceea condescendență? Așa fel este jocul conștiinței în lumea romană.

Cât mă privește, îmi iau voie a recomandă un cu totul altfel de procedeu: acesta este să se'ncheie odată cu echivocurile și cu formulele scolastice neînțelese: să se revină la teologia principiilor și a afirmațiunilor clare, însoțite de dovezile lor; să se ducă îndărăt dealungul veacurilor chestiunea trinitară până la învățătura lui Hristos, care, aci ca și aiurea, se cade să rămâie adevăratul Doctor și adevăratul Invățător.

(După Dr. E. Michaud).

Wladimir.

DOUĂ MONOGRAFII ISTORICE.

Monografiile istorice sunt așa de rare la noi, încât cele ce apar trebuie învrednicite de o deosebită atențiune. Importanța acestor lucrări nu se mărginește numai la desgroparea unor date și mărturii istorice de interes pur local. Monografiile, ori înfățișează trecutul cutărui sat românesc ori al vreunei instituții me-nite să deă adăpost culturei noastre, ele formează un material prețios pentru istoria poporului românesc din aceste părți. Fără de ele istoricul român nu va putea construi niciodată o operă mare și durabilă. De aceea nu putem, decât să ne bucurăm de apariția monografiilor istorice, a căror valoare crește în ochii noștri, când autorii lor tratează în cadre mai mari sau mai re-duse, chestiuni privitoare la istoria bisericii noastre.

*

«*Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș*» scrisă de păr. *Nicolau Aron*, nu păsește înaintea publicului cu anumite aere de savanterie. Autorul a voit să deă prin cartea sa o contribuție modestă pentru a cunoaște trecutul bise-

ricilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș. S'a adresat cătră aceia, cari cunosc întru câtva trecutul acestui oraș, spre a culege informații și îndrumări, a răsfoit prin reviste și ziare și a adunat un material interesant, deși nu tot ce se găsește tipărit la noi despre trecutul Făgărașului. În «momentele mai însemnate», cari privesc bisericile din Făgăraș pâr. Aron tractează despre cele două biserici românești, despre ctitori, despre cintirim, casa vicarială, mănăstirea din Sâmbăta de sus și despre protopopul Ioan Pap din Țichindeal, a cărui diplomă de numire am publicat-o subscrisul cu câțiva ani înainte, în Răvașul din Cluj. La tratatul acesta autorul a mai adaus la sfârșitul cărții un «prolog» și câteva «adnotațiuni» făcute de Ioan Dima Petrașcu și o serie de documente în care se reproduc mai multe articole privitoare la istoria bisericii din Făgăraș. Interesant e articolul protonotarului Ioan Turcu despre concesiunea zidirii bisericii ortodoxe române date lui Constantin Brâncoveanu de Mihail Apaffy, precum și cele două articole prețioase ale dlui prof. Dr. I. Rațiu, despre școala românească din Făgăraș înființată de Susana Lorántffy la 1657 și despre încercarea episcopului Maior de-a înființa la Făgăraș un nou gimnaziu românesc. «Prologul» amintit mai sus e un violent atac împotriva unirii, din «adnotațiunile» lui Ioan Dima Petrașcu, însă cernute bine și din celelalte «documente» publicate, ar fi putut autorul să ne dea o icoană mai clară a luptelor religioase ce au avut loc în Făgăraș. Intreg veacul XVIII. e plin de tulburările, ce s'au iscat din cauza, că episcopul Patachi a luat cu forța dela ortodocși în anul 1721, biserica lui Constantin Brâncoveanu și a făcut-o catedrală unită. În «Istoria bisericii din Șcheii Brașovului» și în Documentele publicate de Dl. Dr. Sterie Stinghe, se vorbește pe larg despre aceasta și narațiunea protopopului Radu Tempea se poate confirma cu o mulțime de documente contimporane. «Orele libere» ale regr. cav. Pușcariu i-ar mai fi dat încă un foarte prețios material pentru istoria bisericii clădită de Vodă Brâncoveanu. Chiar și în cărțile can. Dr. A. Bunea ar fi găsit pâr. Aron, date importante, cari ar fi îmbogățit materialul său istoric. Cu toate aceste lămuririle, ce ni-le dă autorul, pe temeiul studiilor făcute de DSa, prezintă și ele un interes și noi nu putem, decât să-l lăudăm pentru zelul și munca sa.

Pe când părintele Aron din Galați își dă silința să fie cât se poate de obiectiv, spre a nu face confesionalism, autorul altei monografii, dl canonic *Dr. Iacob Radu*, care a scris «*Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*» nu se poate lăuda nicidecum cu această frumoasă însușire, ce trebuie să împodobească pe fiecare istoric. Nici nu ne-am ocupă în șirele de față cu cartea D-Sale care nu ni-a venit la redacție, dacă nu ni-ar fi trimis-o un prietin, preot în părțile Hațegului, însoțită de o scrisoare, în care ne certă pentrucă nu răspundem la insultele, ce s'au adus bisericii noastre de cătră Dl canonic din Lugoj.

De fapt Dl Dr. Iacob Radu e ceva mai pretențios în materie istorică, deși felul cum a tratat istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului ne face impresia că și dânsul e numai un diletant pe acest teren. Râvna și munca, ce a cheltuit-o pentru a scrie această carte, merită, de sigur, toată lauda. Eu cred însă, că pentru a scrie o bună monografie istorică, atâta nu e de ajuns. Dacă ai pretenții, trebuie să ai și un însemnat arsenal de cunoștinți istorice, o metodă strictă și un bun simț, care să te fe-rească de anumite greșeli elementare. Iar când, aparținând clerului superior al unei biserici, îndrăznești să ataci și credința altora în expunerile tale istorice, atunci te poți aștepta, ca nici aceștia să nu aibă nici o indulgență, față de opera ta atât de vulnerabilă.

Nu vom face în cele următoare o critică minuțioasă dlui canonic Radu. Vom arăta însă câteva greșeli ale D-Sale din care oricine poate să-și facă o idee clară despre exactitatea, cu care reproduce mărturiile istorice și despre valoarea, ce-o reprezintă ipotezele D-Sale.

La p. 50—51 spune într'o impecabilă românească scrisă cu o minunată ortografie următoarele: «Este apoi de însemnat, că Țara românească până la anul 1241 (invaziunea Tătarilor) eră vasală imperiului româno-bulgar al Asăneștilor și acest imperiu până la 1235 ori 1237 eră unit cu biserica Romei. Aceeaș soarte a trăbuit dară să o aivă și Țara românească sau Vlachia. Iar dacă atât Românii din învecinata Oltenie cât și Ungurii stăpânii Țerii Hațegului erau catolici, aceia de ritul grecesc, iar aceștie de ritul latin, nici Românii din Țara Hațegului nu puteau aveă vre-o legătură cu Grecii, ci trăbuiiau să fie uniți cu Roma. Cum țineau

însă nespuse de tare la ritul grecesc, iar de altă parte erau în legătură cu frații lor de peste munți, de odată cu aceștia au ajuns și ei sub stăpânirea ierarhică a bisericii grecești. Multă vreme însă au mai rămas Români uniți în Bănatul Severinului, de care se ținea și Țara Hațegului. Așa știm că pe timpul conciliului Florentin (1438—9) erau în părțile Caransebeșului de azi 30,000 Români uniți, cari și-au păstrat credința catolică prin predicarea călugărilor franciscani așezați în Caransebeș, Orșova și Hațeg în veacul al XIV-lea». Părintele canonic se străduiește a ne demonstra, că Românii din Țara Hațegului au fost uniți din timpuri străvechi cu biserica Romei, întocmai ca și cei din părțile Caransebeșului, pe cari *i-a păstrat* în credința catolică numai predica Franciscanilor. Înțelegem foarte bine aceasta tendință a D-Sale, în aceeași vreme însă îl compătimim pentru naivitatea cu care vrea să-și amăgească cetitorii. Făcând abstracție dela faptul, că Românii sunt amintiți din timpurile cele mai vechi ca aparținători bisericii răsăritene și că în ciuda multelor opintiri ale catolicilor și a nesfârșitelor prigoniri îndreptate împotriva noastră, n'au izbutit să facă prozești între noi, decât numai sporadic și trecător, afirmațiile D-lui canonic sunt luate toate din domeniul fantaziei. Așa nu se face istorie, ci se induce în eroare cetitorii naivi. «Massa cea mare însă a poporului român s'a lăpădat de unire pe încetul, — continuă D-Sa — rămânând catolici, de ritul latin, numai nobilii cei bogați, ca să-și păstreze bogăția și privilegiile nobilitare». După aceasta genială concluzie, Rever. Domn canonic poate fi considerat ca unul dintre cei mai pătrunzători istorici din câți i-am avut până acum. După D-Sa, Românii au fost odinioară toți «uniți cu Roma». Din veacul al XIII și până spre jumătatea veacului XV însă toți s'au lăpădat de unire și numai nobilii bogați au rămas credincioși legii strămoșești, care eră catolicismul. Din părerile aceste emise de Dl Dr. Radu, mi-se pare, că pe D-Sa nu atât ignoranța l-a făcut să scrie astfel de lucruri ciudate, cât mai ales intenția de a întuneca gloria curată a Românilor «șismatici», cari au prețuit pururea credința strămoșească mai pre sus de meschinele interese lumești.

În chipul acesta tratează Dl canonic și mai departe istoria noastră bisericească. Pe pagina următoare însă uitându-și, ce a spus mai înainte, spune că «cei mai mulți nobili au trecut la re-

ligiunea catolică de rital latin», în urma asprelor decrete regale îndreptate împotriva noastră. Susține apoi (p. 53) că Românii din Transilvania în v. XIV s'au ținut de arhi-piscopia Haliciului. Lui Matei, al cărui nume ni l-a păstrat Cipariu spunând, că a fost episcop unit cu Roma în părțile Caransebeșului, după conciliul dela Florența, învățatul canonic îi dă titlul de «Haliciu» ca și lui Macarie, căruia răp. canonic Bunea i-a dat «acelaș titlu». Astăzi la acest titlu de Haliciu pe care Bunea l-a luat dela celebrul Iancsó Benedek, nu mai ține nici un om serios. Pe Ioan de Caffa îl numește «episcop vagabund», fiindcă a îndrăznit și el să fie un episcop «sismatic», care aveà casă la Huniedoara și aveà și trăsura cu cai, cu care «vagabundă» vizitând bisericile și sfințind preoți, iar epoca, în care călugării catolici au izbutit să vâneze câteva mii de suflete românești o numește epocă «de regenerare spirituală». Și totuși, și în această epocă Românii iubeau așa de mult pe Papa din Roma, încât — cum spune un misionar de al lor în părțile noastre — ei au declarat că «mai bine sar în foc, decât să primească a fi botezați de catolici». Dacă nu-i «regenerare spirituală» aceasta, ea este o strălucită dovadă despre statornicia în credință a strămoșilor noștri (Történelmi Tár pe 1901, Pettkó Béla, Kapisztrán Iános levelezése a Magyarokkal). Intr'acelaș ton vorbește DSa și despre «turbatul călugăr Sofronie» și despre ceilalți «impostori», despre «șarlatanul Nagyszeghi» și despre «fanatismul și perversitatea alor doi agitatori de cea mai rea specie», cari au fost popa luon din Aciliu și călugărul Sofronie.

Aceste expresii le va fi considerat de injurioase prietinel nostru din Țara Hațegului, care ne-a trimis cartea dlui can. Radu. Ele însă, ca și alte expresii asemănătoare din cartea DSale se vede că formează patrimoniul sufletesc al Dlui canonic, care știe să acopere cu astfel de insulte cele mai luminoase figuri ale bisericii ortodoxe române din veacul XVIII.

Am putea să cernem cu deamănuntul lucrarea Dlui canonic și să-i arătăm câte lucruri elementare nu știe DSa. Lăsăm însă pe alții să facă lucrul acesta, care ne-ar răpi prea multă vreme și nouă și cetitorilor noștri. Prin astfel de lucrări, ca a părintelui canonic din Lugoj, nu se servește nici adevărul și nici știința istorică.

Dr. Silviu Dragomir.

HRISTOS A ÎNVIAT!

*„Pentruce căutați pe cel viu între cei morți?
Nu este aici, ci s'a sculat; aduceți-vă aminte
cum el v'a vorbit, încă fiind în Galileia“.*

Luca, 24. v. 5.

În cea dintâi zi a săptămânei, desdedimineață, ca să întrebuințez chiar cuvintele evanghelistului, s'a întâmplat minunea cea mare a creștinătății... Scriitori sfinți descriu faptul cu cel mai simplu aparat științific, ce le stă la îndemână, însă cu sufletul vibrant de emoții, de căldură și de însuflețire. Un lucru vreau să-l constat dela început. Nimic nu e mai anevoios, decât să potrivească cineva perfect întreolaltă, armonia istorisirii evangheliștilor asupra faptului grandios al învierii. Unul dintre ei descrie de pildă spaima și groaza de care au fost cuprinși ucenicii, altul bucuria imensă și credința, al treilea fuga și cutremurul, și al patrulea mirarea plină de-o evlavie adâncă... Și tocmai acest amestec straniu și tainic al celor mai variate sentimente și senzații, mi se pare mie că este unicul fapt sigur, care poate corăspunde evenimentului măreț, — și zugrăvește cu colori reale, fondul larg și strălucitor, al unei pânze de proporții gigantice. În orice formă se vor fi tălmăcit izbucnirile lor sentimentale, fie în chip de întrebări îndoelnice, ori în șoaptele presimțirii nehotărâte, sau în țipetul cald de fanfară al celei mai învăpăiate credințe, — din această învălmășală de glasuri, se înalță, tăindu-și drum, un singur ton de-o putere viguroasă și copleșitoare: mormântul e gol!... Domnul nu mai este aici!... Hristos a înviat!...

Omiteți însă, pentru o clipă, învierea din viața Mântuitorului; smulgeți-o din istoria bisericii și-a universului; lăsați ca viața lui să se sfârșească deodată cu acel ultim suspin de pe cruce: *Săvârșitu-s'ă!* Oare ce s'ar fi întâmplat? De bună seamă, că icoana plină de gingașa poezie a visătorului Galileean, s'ar fi perpetuat un anumit timp, în inimile credincioase ale apostolilor și ale poporului. Și ar fi adus uneori, cine știe, poate chiar și roade... Dar n'ar fi fost cu puțință, niciodată, să se păstreze în sufletele lor icoana lui Mesia, iar regele lui Izrail și Mântuitorul lumii, ar fi pierit de mult, ca o fantomă, din amintirea lor. Poporul, ce i-a urmat pretutindeni unde se ducea, ar fi rămas părăsit, ca o turmă fără de păstor, ca niște părți ale unui trup

fără de cap, fără rost și fără vieță. Unde ar fi fost în stare Petru, care nu putea uita nicicând amintirea lăpădării de el, să prindă atâta eroism moral cât l-a arătat în ziua pogoririi Duhului Sfânt? Chiar și apostolul Ioan, care se crezuse mai aproape de-a înțelege pe Domnul, și-ar fi pierdut toate nădejtile în fața unui astfel de epilog trist, al crucii de pe Golgota! E cu puțință, ca unii dintre scriitorii contemporani, ai vremurilor, să fi amintit în trecere, în lucrările lor, că pe timpul lui Ponțiu Pilat s'a răstignit un anumit Isus, care s'a dat pe sine de Hristos, și produsese cu ajutorul învățăturii sale o însemnată mișcare religioasă, în sânul popoului! Noi n'am avea însă trimbițele de aur ale cuvântului, n'am avea evangheliu, cari să anunțe unei lumi întregi vestea luminoasă a mântuirii; noi n'am avea apostoli, cari să împrăștie minunea până la marginile pământului; cari să se ducă fără preget în toate țările cunoscute și necunoscute și să întemeieze biserica. Creștinismul ar fi rămas numai un simplu nume, un simbol poate, dar nicicând nu s'ar fi putut așeza în locul templelor ruinate și părăsite, temelia solidă a unei tinere lumi, creștine. Tot ce ar fi însemnat o oarecare suflare de putere, în mișcarea aceea religioasă, s'ar fi înăbușit palidă și stinsă, la picioarele încremenite și spălate cu sânge ale crucii...

Însă Hristos a înviat a treia zi din groapă! Minune a minunilor! Taina tainelor! O lume superioară, s'a pogorit în mijlocul acestei lumi văzute; s'a dat un nou punct de razim afară și deasupra acestei lumi terestre, unde se poate așeza pârghia, care smulge din cătușile ei această lume și concepția de vieță materială, ce-și are temelia numai dincoace, aici pe pământ... S'a rostit sentința dumnezească asupra fiecărui cuvânt, asupra fiecărei fapte, asupra fiecărui suspin al fiului omenesc; săvârșitu-s'a împăcarea, care reînnoește universul și omenirea prin legătura nouă cu Dumnezeu; s'a deschis o lume tinără de nădejdi, cătră care toți acei ce se frământă încă sceptici în împărăția morții privesc și aleargă cu încredere, știind că nu va lăsa capul trupul părăsit; și chiar și acei ce plâng și varsă lacrimi, nu mai pot plânge, ca unii ce n'au gustat păharul dulce al nădejdi! Căci regele vieții a deschis, prin învierea sa, pentru toți, cari cred în el, pentru toți cari se 'nchină și slăvesc învierea lui, calea vieții eterne... În zorii trandafirii ai unei frumoase dimineți de primă-

vară, din întâia zi a Sâmbetei, dela răsărit la apus, dela miazăzi la miazănoapte, a răsunat limpede, ca dintr'o fanfară, cuvântul aducător de solie veselă, de mângăere dulce, de nădejde plină de visuri de elan, cuvântul senin al vestirii vestirilor: *Hristos a înviat!*

Lângă această veste se adaosera apoi ca fulgerul altele și altele mai amănunțite, mai înveselitoare, dintre cari cea dintâi a fost: «mergeți și spuneți ucenicilor, și lui Petru». Dar oare cine s'o afle mai repede, decât chiar apostolii, și între ei cine altul, decât Simon Petru, acel Petru, care se îndepărtase, lăpădându-se de trei ori, de mântuitorul său, și pentru care siguranța învierii, însemnă nu numai recăștigarea Domnului și Mântuitorului pierdut, ci sentimentul vindecării și al iertării celei mai mari greșeli săvârșite vreodată de el... Câtă gingășie și câtă poezie sfântă, împrăstie în universul întreg, la înălțarea sa din groapă, Mântuitorul, în fața revărsatului bogat de zori al unei noi vieți, atunci când mărturisește cu glasul blând dorința sa cea dintâi de a i se vesti învierea apostolilor și lui Petru, căzutul, lui Petru cel plin de umilință și rușinat, până în adâncul măruntaelor sale!...

În cuvintele acestea: spuneți apostolilor, eu găsesc că mai zace ascunsă încă și o altă idee nouă. Un lucru trebuie accentuat cu deosebire totdeauna atunci când vorbim de înviere. Isus Hristos, n'a înviat și n'a sfărâmat cătușile mormântului numai pentru sine însuși, ci el a înviat pentru toți ai săi.

Acestui sentiment îi dă expresie și poetul Vlahuță, în poezia sa intitulată «Hristos a înviat»:

Voi toți ce-ați plâns în întunec
Și nimēni nu v'a mângăiat,
Din lunga voastră 'ngenunchere
Sculați. Hristos a înviat!...

Și deși Hristos nu intenționează să pribegască din nou, din Galileea la Ierusalim, împreună cu ei, cum făcuse mai înainte, dorește, totuș, să fie mereu în mijlocul apostolilor. O formă nouă de legătură și comunism sufletesc, trebuie să-și ia de-acum înainte începutul; trebuie să se întemeieze o societate, în care este însuși el capul și conducătorul apostolilor, Domnul preamărit în lumina fulgerătoare a celor dintâi raze purpurii ale dimineții. Dacă până în clipa aceasta el a fost numai învățătorul, care rătăcea povestind, cu ceata celor doisprezece, de-aci înainte

dorește să fie Mântuitorul, care *viețuește* în cei mântuiți, prin învierea sa! Dacă până în clipa aceasta el a fost numai simbolul celor ce-i vor urmă, de-acî înainte el se va schimbă în capul și conducătorul viu, a cărui forță vitală pătrunde și dă vieață tuturor părților aceluiaș corp, aceluiaș suflet. Această pătrundere a vieții în toate membrele trupului, este procesul, prin care se formează societatea creștină; societatea aceloră, care se umplu și sunt purtați de forța și de duhul viului Isus, — este *biserica*. Ea nu-i altceva decât *renașterea* învierii lui Hristos în toți membrii trupului său, și dimpreună cu el, înviatul din morți, răsare și ea biruitoare, senină și plină de maiestate, din adâncul sumbru al mormântului de pe țarina olarului. *Iar sf. Paști, sunt ziua botezului ei de foc*, în care și-a primit numele, destinația, și calea, ce are s'o urmeze nestrămutat în cursul veacurilor. N'a existat om și nu există nici azi, care să înăbușe aceea ce-a poruncit Isus să se vestească! Dacă vom urmări calea evoluției și a progresului ce a făcut-o biserica la câteva săptămâni după înviere, vom observă că acelaș Petru, căruia trebuiă să i se vestească învierea chiar la porunca Domnului, cutează, cu toată opreliștea și amenințarea soborului, să vorbească despre acest nume în felul următor: «noi nu putem lăsa să nu vorbim despre aceea ce-am auzit și-am văzut». Aceea ce formează tonul fundamental al întregii propoveduri apostolești, este numai împlinirea energetică a poruncei: mergeți și spuneți apostolilor! Apostolii nu răspândesc învățătura Domnului lor, nu vestesc patimile și moartea lui nevinovată, nici nu predică o învățătură despre Domnul, — ci, ei pășesc în fața lumii ca niște martori convinși ai învierii lui! Astfel obicinuesc să se și numească ei pe sine. Numai cine este un martor convins al învierii, poate să fie și un apostol. Mărturisirea limpede a puterii învierii lui Isus, înviatul din morți, înfiripă odinioară tinăra societate, biruiă potrivnicii, și sdrobiă rezistența îndoelnicilor. Introducerea vieții celui înviat, în sufletul apostolilor săi, care-i învață prin pilda sa să ducă o vieață sfântă, și să moară chiar când e nevoe, cu zimbetul pe buze, înseamnă totodată și biruirea acestei lumi a egoismului și desnădejdiei, și vestejirea completă a păgânismului putred, cu toți zeii și cultul său estetic...

Și dacă mai ținem și azi, după optsprezece veacuri, să sprijinim cândva și undeva biserica lui Hristos, trebuie s'o facem numai în virtutea acestei porunci; să-l vestim pe Mântuitorul reînviat, și să fim atât cu vorba cât și prin faptă, martorii învierii sale! Intregul nostru Creștinism, în fond nu-i altceva nici azi, decât o continuă reînnoire și adâncire a vieții lui Isus în noi, și pentru aceea noi n'avem altă problemă de rezolvit, decât neîntrerupta mărturisire a vieții lui, în inima noastră. «Nu sunt eu cel ce viețuesc, ci Hristos care se află în mine», zise apostolul Pavel. Ori și câte învățături frumoase ale lui sau despre el le-am predică, acelea vor lăsa pe oameni reci și indiferenți; dar predicați odată frumsețea vieții unui om viu, care poate mântui suflete omenești; vestiți-l în tot locul, la botez, ca pe Mântuitorul viu, în împărăția căruia pot intra copiii noștri, ca să-i binecuvinteze; predicați-l în fața altarelor de cununie ca pe Domnul, al cărui cuvânt și forță poate lumina, poate înfrăți inimile și poate schimba casele noastre în bisericile lui Dumnezeu; arătați-l pe marginile mormintelor, ca pe regele vieții, care este însuși învierea și vieața, și-a înălțat la lumină, din moarte, ființa sa netrecătoare; mărturisiți-l mai mult decât cu vorbe, prin vieață și fapte, în cari se reoglindește sufletul unei lumi superioare; trimbițați-l în tot locul ca pe mântuitorul viu, — și e posibil că omenirea se va împărți atunci în grupa celor ce iubesc și a celor ce urăsc, în aprobare și contrazicere, dar de bunăseamă nu va mai rămânea nimenea indiferent și sceptic. Ridicați biserica pe pedestalul înalt unde i se cuvine să troneze, și lărgiți împărăția ei cuprinzătoare! În felul acesta sărbarea învierii lui Isus, care este și sărbarea înoirii, mai poate să aibă și pentru noi un rost separat, iar pentru credință un puternic rezervoriu de forță, avânt, în întâmpinarea celor două mii de ani de lupte și biruințe, cari au trecut peste aripile ei. Atunci vom pricepe pe deplin înțelesul simbolic, ce-l are dulcea noastră cântare strămoșească, cu care întâmpinăm în miez de noapte pe Isus, înaintea bisericii poleită cu pete strălucitoare de lumina vârtelniților, și ascunzișuri de umbre, când izbucnim din toată inima: *Ziua învierii, popoarelor să ne luminăm!*

Dr. I. Broșu.

UNIREA BIHORULUI DIN 1737 NU E ADEVERITĂ ÎNCĂ.

În Nr. 16 din anul trecut al «Culturii Creștine» din Blaj, dl Tășiedan, *în formă polemică face «câteva constatări»* la «Unirea Bihorului în 1737», ca răspuns «Revistei Teologice» din Sibiu, care în anii 1907 și 1908, tratase pentru prima dată mai pe larg, cu folosirea tuturor datelor cunoscute până aci, despre frământările bisericești românești dela început până la ivirea primului arhiereu unit.

Dl Tășiedan a scris despre luptele aceste și în 1909 în periodicul din Cluj «Răvașul»; apoi în nr.ii 2—3 și 4 din «Cultura Creștină» încă se ocupă cu unirea din 1737. Nicăiri însă nu pomenește cu o cirtă măcar de cele publicate mai înainte în «Revista Teologică», măcar că în cursul studiului său lung adeseori i se îmbie bun prilej să rischeze câte-o flanconadă, spre a îndreptă, eventual a și ridiculiză pretinsele «greșeli» și «aserțiuni ieftine», «certate cu adevărul și cu bunul simț».¹

Criticul meu, dl Tășiedan, ori a cunoscut ori nu a cunoscut celece am scris în «Revista Teologică» despre luptele bisericești din Bihor. Dacă stă alternativa a doua, e caracteristic pentru dânsul, că discută «per longum et latum» trecutul bisericii românești bihorene, fără să cunoască prima încercare ce s'a făcut în românește de a trată această chestiune. Sau d-l Tășiedan a avut cunoștință despre scrierea lui Gruia, însă nu a aflat cu cale a se folosi de ea, ori a o combate. Aferim! În Ianuarie — Februarie 1913 nu o pomeniți de fel, atunci adecă nu, când «ex professo» vă ocupați cu harțile bihorene din 1731, și peste o jumătate de an și mai bine, pe când icoanele zugrăvite se spălăcesc binișor, jertfiți chiar un studiu a parte spre a dăscăli pe Gruia, care «trage la îndoială, ori primește cu multe rezerve, unele date — stabilite de autori catolici, — cari favorizează biserica catolică».²

Când în anii 1907 și 1908, am examinat trecutul bisericilor românești, din patria legendarului Menmorut, nu am avut cunoștință de sumarul comisiei din 1731, descoperit numai ulterior; deci d-l critic Tășiedan, nu îmi poate judecă studiul meu în nex cu acest act!

Altcum chiar și după combinarea acestui act, — cum se va vedeă mai la vale, fondul chestiunii rămâne neschimbat. Reazumarea finală, învățăturile singuraticelor capitole și peste tot constatările și afirmările mele de până aci, rămân aceleași. Mai ales îndoieala mare, cu privire la unirea faptică din 1737 a Bihorului, rămâne și pe mai departe! Pe d-l recensent apoi, în articolul din Nr. 16 al «Cult. Creștine» numai aceasta unire îl preocupă: așa și eu aici și acum numai singur acest obiect îl discut.

Urmând autorilor vechi, în combinare cu Bunyitay și luând de bază patenta lui Carol VI. din 1 Martie 1735, recunosc, că am greșit, susținând,

¹ Cuvintele dintre ghimele sunt ale criticii dlui Tășiedan pg. 489.

² Vorbele d-lui Tășiedan.

că comisiunea s'a întrunit deja în 1735. N'are însă drept d-l Tășiedan, când zice, că și Șaguna ar învăța așa. Șaguna greșește în aceea, că susține două *diverse* comisiuni sau anchete, una în 1735 (împărătească) și alta (gubernală) în 1737¹ pe când în realitate a fost una, care s'a întrunit și a lucrat numai în primăvara anului 1737. Eu și autorii ceialalți credeam, că ancheta se deschisese în 1735 și s'a mântuit numai în 1737.²

Prea ușor am putut cădea în această greșală, căci patenta lui Carol III. pentru investigație, s'a liberat în Mărțișor 1735 și amintita comisiune, cum azi bine se știe, numai meșteșugit și-a tot amânat întrunirea. Mai considerând apoi și aceea, că în 1736, *la comitat* în adevăr s'au ținut ceretări în contra unor preoți ortodocși.³ greșala fû aproape inevitabilă.

N'are drept criticul meu, când îmi spune, că lucrând după Bunyıtay, am uzat de el în traducerea românească.

N'am avut lipsă de traducerea aceasta, pe care dealcum am cunoscut-o bine și am și relevat-o,⁴ știu unguerește și pe Bunyıtay l-am avut în original. Cumcă originalul l-am folosit, se vedește de tot lămurit, căci l-am citat de nenumărate ori totdeauna după pagină și eventual și cu notele subliniare. În traducerea lui Roșu nu sunt indicate paginile.

La nevoie pot dovedi cu 3 membri ai clerului unit — toți distinși cărturari — dela cari am împrumutat broșura lui Bunyıtay, că e plină de notițe și alte indicii, făcute în anii 1907—8 și că acele însemnări se văd apriat că au trecut în textul studiilor din «Rev. Teologică» a anilor 1907—8.

Iată cum mă suspectează dl Tășiedanu, de folosirea traducerii din vorbă:

«În *sumedenia* (bre, bre) de articoli, cari sunt rezumatul scrierilor autorilor catolici: Ardelean, Selăgian, Muntean, Boroș, Nilles și *Bunyıtay*, și cu *deosebire a celui din urmă, în traducerea meritului profesor* Roșu, istoricul «R. T.» dl Gruia, primește de bani buni toate greșelile acestuia».⁵

Ale cui greșeli le primește Gruia, ale lui Bunyıtay ori ale lui Roșu? Roșu nu a făcut nici o greșală, căci nu a combinat nimic, a tradus pur și simplu pe Bunyıtay. Dar nici Bunyıtay nu a greșit în punctul judecării unirii, din 1737. Bunyıtay aici e în plin acord cu dl Tășiedan, cu toate că dânsul nu cunoșteă încă actul descoperit de dl Tășiedan. Bunyıtay — pe baza memorialului *ms.* a lui Forgách, vicar, apoi episcop latin de Orade — crede, că la comisiunea din 1737, biruința a fost pe partea

¹ Șaguna «Ist. bis. ort.» 1860 II. v. p. 221; 223 și 224. Ca Șaguna crede și Dr. Il. Pușcariu «Manual de Ist. biser. române ortodoxe» Sibiu 1903 pg. 91 *Tășiedan* pg. 490. E de neînțeles însă, cum de d-l Nicolae *Firu* (care scrie după studiile dlui Tășiedan au apărut deja) încă pomenește de două comisiuni *diverse*, din 1735 și 1737, în opul său «Biserica ort. română din Bihor în luptă cu unirea 1700—1750» Caransebeș 1913 pg. 50 și 52—53. *Firu* le crede pe ambele comisiuni împărătești.

² «Revista Teologică» Sibiu 1907 p. 134 ex. 1908 pg. 99 și 158. *Selăjan* 56, *Bunyıtay* 49, 50 și 65, *Muntean* Șematism din 1864 pg. 17.

³ *Firu* l. c. 52 nota 2.

⁴ «Revista Teologică» 1907 p. 239 nota 2.

⁵ *Tășiedan* pg. 489 în «Cultura Creștină», Blaj, 1913 Nr. 16. Sublinierile sunt de mine.

uniților, mai unindu-se adică în acest an și alte 147 sate, cu 178 preoți, cari cu 9 ani mai înainte trecuseră la ortodoxie și așa vicarului Forgách «î se dădu satisfacția strălucită», adauge Bunyitay. În împrejurările acestea episcopul Isaia Antonovits s'a retras din Bihor «...erre az aradi vladika is kivonul Biharvármegyéből».¹

Bunyitay deci știe, că uniții cu mult covârșesc cu numărul pe cei neuniți, nu știe însă preciză aceasta proporție numerică.²

Nu o știe nici dl Tășiedan cu toate că are la mână sumarul anchetei. Nu a știut-o odinioară cineva, nici vor putea-o ști cândva muritorii; nu, pentru că, cum se zice în Bihor, a hol nincs ne keresd.

Acuma, dacă Bunyitay în punctul unirii din 1737, e de aceeaș părere ca și dl Tășiedan, iară Gruia numai pe lângă unele cautele se alătură părerii lui Bunyitay, întrebăm, cari ar fi «toate greșelile» lui Bunyitay asumate de Gruia? În punctul acesta dl Tășiedan urmează lui Bunyitay greșitul și dânsul nu greșește. Gruia nu urmează lui Bunyitay și el totuși greșește?

Adauge apoi dl recensent: «și în urmă voind să facă pe independentul, (adică Gruia voește) rischează și el însuși o seamă de aserțiuni certate cu adevărul și cu bunul simț».

Cari ar fi aserțiunile certate cu adevărul, plane cu bunul simț, nu le scoate în relief dl Tășiedan, în comunicatul închinat mie, și așa nu îmi dă chip să le cunosc, apăr, eventual să le retractez.

Ca un fel de introducere la sumarul anchetei scrie dl Tășiedan:

«Față cu aserțiunile atât de ieftine ale dlui Gruia, îmi iau voia ca pe baza documentelor descoperite în arhivul cottului Bihor, se susțin toate aserțiunile, nedocumentate de mai sus amintiții scriitori».

Sintaxă din «țara lui Pap János»! Pasajul acesta are două înțelesuri. Unul, că dl Tășiedan are vederi opuse celorlalți autori, altul, că dsa se unește cu spusele lor și le și dovedește cu probe, ce dânsii nu au făcut.

Înțelesul din urmă pare mai verosimil.

Sumarul comisiunii publicat de dl Tășiedan, nu e înzestrat cu criteriile autenticității. Nu poartă adică, ca act original, iscălirile celor competenți. De cumva ar fi o prescriere fidelă, ar trebui să aibă obicinuita clauzulă a autentificării. Cel puțin dl censor Tășiedan, nu ni-o spune asta în articolul său.³

Act original cu greu credem să fie documentul din vorbă, căci actul original, dresat la fața locului prin comisiunea examinătoare, conform instrucțiunii maiestatică aveà să se așeze și păstreze nu la comitat, ci la consiliul locotenențial.⁴

¹ *Bunyitay*, o. c. 50 și 62.

² «*Revista Teologică*», 1907. 158.

³ «*Cultura Creștină*», 1913 pg. 491—502.

⁴ *Ibidinem* 113.

Dacă hârtia din chestiune e numai o simplă prescriere «pro domo sua», ori chiar vr'o maculatură, atunci în o cauză îndoelnică, cum e aceea ce ne privește, nu are nici o importanță.

Dar admitând chiar, că actul despomenit, e o prescriere autenticată oficios, totuș nici pe departe nu e în stare să adeverească, cumcă satele înșirate acolo de fapt au îmbrățoșat unirea!

Ordinul mai înalt categoric normează că:

«Cu ocaziunea investigației vor lua parte preotul local, judele comunal, precum și dintre sătenii mai pricepuți 4 ori 6 jurați, — după mărimea comunei».¹

La actul menționat occură 121 de enorii, cari fură cercetate.

Preoții se înfătoșază înaintea comisiunii și se pomenesc în act numai în 19 parohii. Anume: Vașcău, Lunca, Carpenet, Șeghești, Câmpenii-de-jos, Câmpenii-de-sus, Fânațe, Săldăbaj, Suplac, Ursad, Dumbravița-de-sus, Chishasa, Cărăsău, Peteoga, Cociuba, Berecheni, Savaieu, Nagyker și Toplița-Carand.

Deci dară din 102 sate preoții nu s'au înfătoșat. În sumar nu se spune de ce a absentat preoțimea. Combinând însă cu celelalte anchete din 1727 și 1756, ce s'au mai ținut în Bihor, în cauza unirii, ne încredințăm că, preoțimea care eră din popor și după popor trăia, de aceea nu se prezentă la comisiuni, fiindcă se temeă de popor și poporul când nu lăsă pe preot să meargă la anchete, totdeauna eră pe partea vlădichii dela Arad! Astfel apoi în acestea 102 *comunități unirea pe lângă aceea, că nu e reală nu e nici formală*, de vremece preoții nu s'au declarat și nu s'au prezentat înaintea comisiunei, dupăcum adecă se poruncise!

Patenta din 1 Martie 1735, a împăratului Carol III-lea, dupăcum văzurăm, pentru legitimitatea și formalitatea unirii pretindeă ca, pe lângă preot și primar, din fiecare sat să se mai declare încă alți 4—6 fruntași, după mărimea populației din sat.

Din satele mai mari deci trebuia să se prezinteze 8 persoane, din cele mici 6. Din nici un sat însă nu s'a ajuns la recordul de 8 inși. Din două sate au fost câte 7: Sântandraș și Groși-Bârzești, însă le lipsesc preoții. Cei din Sântandraș aduc și plenipotență alăturată la dozar sub g.

Din patru sate au fost câte 6 inși: Chișcău, Cusuiuș, Josan, Gurbești cu Remetea și Alpare, dar fără preoți. Din Cusuiuș și Alpare se aduc și plenipotențe, alăturate sub f. și z.

Din 8 sate au venit câte 5: Poienii-de-sus, Burda, Curățele, Beiușele, Căbești, Tăgădau cu Cumanești, Volani cu Poclusa și Beliu. Din Beliu aduc plenipotențe sub c. c. Nici dintr'un loc însă nu au venit preoții!

Din 2 locuri, Lehecenii, Ciontahaza cu Boghiu, nu vine nime. La Lehecenii cu toate astea se face nota «că pentru aceea se prezentează *atât de puțini deputați*, căci cu o cale dela datornici se execvează și contribuția restantă».

¹ Totacoloși.

Din 2 sate: Vașcău și Cârpenet, pe lângă preoți se înfățișează numai câte un credincios. La Vașcău se zice, că preotul cu poporeanul său Gheorghe Cârlan, jurat, *au plenipotență în numele întregii comunități(?)*. Despre pretinsa procură însă nu se află indicare la acte, cum se face la alte sate, unde în adevăr a fost astfel de înscris. Apoi doi inși nu e obicei să formeze o deputație, tres faciunt collegium.

În 9 locuri occură numai un suflet de om: Varzarul-de-jos, Călugări, Sohodol, Săliște, Rieni, Zăvoeni, Petros, Tărcăița și Hodișa. Din Hodișa s'a adus și plenipotență sub c. t. u.

În 2 locuri s'au înfățișat numai preoții, în Câmpenii-de-sus și Toplița Carand.

Din 25 locuri au venit numai câte 2, (zi: doi) creștini uniți, în: Bărești, Șust, Hatar, Sârbești, Vărzarul-de-sus, Poiana, Colești, Criștior (aceștia au și procură dela alți săteni) Briheni, Ștei, Seghești (aici pe lângă doi reprezentanți e de față și preotul) Poienii-de-jos, Valea neagră-de-sus, Broști, Cărbunari, Budureasa, Cresuia, Talp, Fizeghi, Merce, Șoim, Sânmiclus, Căpâlnă, Forosâg, Dumbrăvicioara și Călăcea.

Restul de parohii de unde s'au prezentat câte trei, e 33 și din 27 locuri au venit câte 4 inși. Din unele locuri, cum am arătat, au venit și preoții, iarăș din altele s'au adus plenipotențe și, în fine, din foarte puține locuri au venit și preoții și s'au adus și plenipotențe, înțelegem comunitățile de unde au venit 3—4 reprezentanți.

Plenipotențiale au adus 17 sate; Criștior, Herșești, Drăgănești, Mizieș, Cusuiuș, Iosani-Forău, Săldăbaj cu Seliște, Suplac, Ursad, Dumbrăvița-de-sus, Cociuba, Hodișa, Șavaieiu, Sânt-andraș, Alpare, Nagykér și Beliu. Deci din 104 comune lipsesc procurele, sau plinipotențele, cum le numesc Românii ungureni. Cum văzurăm mai sus din 102 comune lipsesc preoții.

Dl Tășiedan în examinarea d-sale anterioară¹ înșiră 140 de sate (nu ca și în actul de acum, unde se cuprind numai 121) cari au îmbrățișat unirea la 1737. Tot acolo se spuneă, că cu depărtarea episcopului arădan din comisiune, la 11 Martie 1737, acea comisiune, la sfatul comitatului, și-a întrerupt lucrările până la 12 April 1737, când iarăși le-a început.

În actul publicat acum însă cercetările se sfârșesc cu ziua de 12 Martie 1737; apoi e cercetare în 12 Martie 1737, pe când, după cele spuse de dl Tășiedan la pag. 114, din 11 Martie până la 12 Aprilie comisiunea ar fi pauzat! Se impune o lămurire oarecare! Altcum, în icoanele dlui Tășiedan, atât între sine considerate, cât și laolaltă cu ale altor scriitori de până aci, se mai află unele umbre, cari cer lumină². Acum nu le privim, căci ne ajunge ceața din jurul comisiunei din 1737.

¹ «Cultura creștină» 1913 Nr. 4 pag. 114—115.

² Dl N. Firu o. c. întregeste unele, combate și corege altele din: datele, examinările și combinările dlui Tășiedan.

În cercetările mele prime nu am afirmat, dar nici nu am contestat unirea Bihorului din 1737. N'am avut probe tari și suficiente pentru vreo hotărîre definitivă, cum n'am nici azi «res adhuc sub iudice est.» Mai trebuie date și raționări pro și contra. Actul învoat de dl Tășiedan, cum văzurăm, n'are darul de a decide chestiunea controversată și totuși ne asigurază un aprig cenzor al lucrărilor dlui Tășiedan,¹ că chiar pe baza acestei hârtii comisiunea a îndrăznit să vestească guvernul, «că în Bihor nu se află nici un schizmatic și că numai unii preoți schizmatici rămași fără credincioși ațâță poporul contra unirii și să nu se supună la plățirea dijmei.»

Se pare aproape cu neputință, că în 1737 afară de 42 sate să se fi unit întreg Bihorul, când știm pozitiv, că la anul vlădica Aradului e în Orade unde hirotonește preoți.² Dacă contingentul ortodoxiei ar fi fost așa de neînsemnat în Bihor, vlădica Isaia, nu aveă plăcere să paradeze în mijlocul credincioșilor săi din Bihor, ci poftea în tăcere pe candidații la preoție din Bihor, să vină la rezidența lui din Arad.

Apoi încă una. Dacă ortodoxia a fi fost în 1737 așa de dripită la pământ, *când* s'a sculat și *cum* s'a întărit până într'atâta, încât dejă înainte de a trece și numai un an și jumătate, o vedem punând la cale mari meetinguri cu voia autorităților politice, unde terorizează pe uniți, aduc norme și dictează amende grele? Înțelegem adunarea dela sărbătoarea soborului sf. arhangel Gavriil, 13 Iulie st. v. 1739, ținută cu mult sgomot în Lugoj (pe valea Crișului repede)³ și apoi alte asemenea adunări.

Bun bucuros recunosc hărnicia și osteneala depusă de dl Tășiedan întru zugrăvirea portretului din trecutul bisericii românești bihorene. Cu articolele d-sale din «Răvașul» și din «Cultura Creștină», istoriografia bisericească actuală are mare profit. Neasemănat mai mare aveă, dacă analiză și publică datele descoperite de d-sa în nex, confrontare și complectare cu cele cunoscute până aci. Ori îi deroagă așa ceva? Absit! *Gruia.*

¹ *Firu* l. c. pg. 53 cu nota 2 confer. *Șaguna* «Ist. bis.» v. II. pag. 224.

² *Bunyitany* l. c. 62. «a mi által egy püspök leginkább kitüntheti lelki hatalmát et állása fényét: Várad-Velencén papokat szentelt.

³ *Șaguna* ibid 224—225; în ediția germană pag. 156 «Rev. Teol.» 1908 pag. 197. *Selegian* 56, *Muntean* 18, *Pușcariu* l. c. 89—90. *Firu* l. c. 53. *Bunyitay* 62.

UN SCRITOR FRANCEZ DESPRE RELIGIUNE.

Hipolit *Taine*, unul dintre talentele cele mai profunde, efuzive și autoritare, pe cari le-a avut generația abia apusă a Franței, istoricul și criticul literar ale cărei concepții viguroase rezistă spiritului timpului nostru, într'o operă istorică a sa, intitulată *Originile Franței contemporane*¹ face câteva considerațiuni remarcabile asupra religiei. Excelent sociolog, aceste considerații ale sale trebuiesc privite din laturea ce-o comportă sociologia. Ceeace nu însemnează că știința teologică ar disconsidera cercetări științifice asupra religiei din acest punct de vedere. Dimpotrivă: ajungerea la aceleași rezultate de recunoaștere a adevărului religios pe cari e edificată știința teologică, servește spre o mai adâncă fundamentare a acestei științe.

Considerațiile de mai la vale sporesc în valoare cu atât mai mult cu cât ele sunt făcute de un scriitor din *neamul francez*, a cărui clasă intelectuală, dupăcum se svoniă până deunăzi, ar fi cea mai «ateistă» dintre clasele de acelaș rang dela alte neamuri.

Taine atribuie nașterea Revoluției din 89 ruperei tradiției cu trecutul în Franța, nimicirii factorilor organici ai vieții sufletești franceze, cari sunt religia, statul, legea, obiceiul, adecă «organele vieții morale și practice» pentru a fi înlocuite cu principiile rațiunii suverane.

Nesocotirea bunurilor acestora, pe cari rațiunea omenească singură nu e în stare să le înlocuiască cu altele, a provocat în sufletul francez o desordine și dezechilibrare care, falal, trebuiă să ducă la revoluție, ale cărei consecințe le îndură și azi Republica.

Iată aprecierile juste ale scriitorului Taine:

«Oamenii, după o mulțime de dibuiri și cercetări, au sfârșit prin a experimenta o astfel de platformă de a trăi și a cugeta, care eră singură acomodabilă situației lor, cea mai practică dintre toate, cea mai binefăcătoare, și regimul sau dogma care nouă azi ne pare o convențiune arbitrară eră un factor al binelui public. Și este și azi; în trăsături largi, el este indispensabil, și se poate afirma cu certitudine, că, dacă într'o societate, prejudițiile principale ar dispărea în întregime, omul lipsit de legile precise pe cari i le-a acordat înțelepciunea sa de secole, va recădea subit în stare de sălbătăcie și va redeveni ceea ce a fost la început — o fiară flămândă, vagabondă și fugărită. Eră un timp când această moștenire (religia b. o.) lipsiă, ba și azi sunt noroade cărora le lipsește în întregime.² A nu se înfruptă cu carne de om, a nu masacră pe bătrânii inutili și încurcă-lume, a nu se primejdui, a nu vinde și căsăpi pe copii de cari nu se puteau

¹ *Les origines de la France contemporaine*, l'ancien régime (troisième édition). Paris, Hachette et Cie, 1876.

² Informație după Sir Iohn Subbock, ale cărui «experimentări» pe tărâmul religii sunt găsite nefundate și arbitrare. Popoare fără religie nu există.

ajută, femeia de a nu avea decât un singur bărbat, a condamna incestul și moravurile contra naturii, a fi singurul proprietar recunoscut pe o anume moșie, a ascultă de simțul superior al rușinii, umanității, cinstii, conștiinții, — cari toate sunt experimentate, odinioară necunoscute, însă stabilite încetul cu încetul, — formau civilizația sufletelor. Noi recunoaștem valoarea acestor bunuri cari sunt indispensabile azi, și mâne nu vor fi mai puțin indispensabile, pentru că supuse cercetării și examinării istorice ele se intrupează în noi ca o forță ascunsă, care din o grămadă de brute a constituit societatea omenească.

«În general, cu cât o trebuință sufletească e mai universală și mai veche, cu atât ea e mai întemeiată pe motive profunde, motive de fiziologie, igienă și chibzuire socială».

«Dacă sunt motive valabile pentru a legitimă un obicei, desigur că cele mai superioare consacră religiunea».

«Grație formei palpabile religiunea ajută omului să-și alunge din conștiință suferințele grele, poate să contrabalanseze egoismul natural, să-și potolească impulsunile nestăvilite ale pasiunilor brutale, să-și edifice voința pentru abnegație și devotament, să se stăpânească pe deplin pentru a se putea pune în serviciul adevărului și în serviciul semenilor, să-și însușească ascetismul martirilor, surorilor de caritate și misionarilor. Astfel, în orice societate, religia este un organ al vieții, prețios și natural. Deoparte, oamenii au necesitate de ea pentru a li se da puțința de a contempla infinitul și pentru a trăi bine; dacă ar lipsi, sufletul omenesc s'ar resimți de un mare gol dureros și ar procura unora și altora suferințe. De altă parte, înzadar se vor trudi oamenii să-și smulgă din piept sentimentul religios; mâinile cari se apleacă asupra lui i vor atinge numai învâlișul și nu li se va supune decât printr'o operație sângeroasă; germele său e cu mult mai puternic, decât să poată fi extirpat». (pp. 271—4).

Noi implorăm pe Cel de sus în nenumărate rânduri îndeosebi acum la zile mari mai cu ardoare, să scutească neamul nostru de astfel de «spirite necredincioase» cari să-i tulbure sufletul și să-i pregătească dezastre...

Ion Clopoțel.

MIȘCAREA LITERARĂ.

Câteva conferențe, ținute elevilor seminarului din Galați de diaconul *Gr. Popescu*. Un educator, cu înțelegere pentru problema educației în seminarele din România își tipărește în broșură 7 conferențe ținute elevilor seminariale și o cuvântare de sf. Ap. Andrei. Scrise clar și convingător, amăsurat priceperii tinerimii, căreia se adresează, desigur își vor fi avut efectul binefăcător, și se pot ceti cu folos și de tinerimea unor seminare, cari își recrutează elevii din absolvenți de liceu (gimnaziu), deși acolo

elevii intră în seminar numai cu 4 clase. Povețele și îndrumările omului, cu dragoste cătră viitorii apostoli ai satelor de acolo, se potrivesc la fel și celor dela noi.

Intăia conferență răspunde la întrebarea: Ce să cetim și cum trebuie să cetim? Dacă la noi nu e cazul, ca jidani fără suflet să vândă pe stradă cărți ieftine, dar stricăcioase, se resimte adeseori și la tinerimea noastră lipsa de selecție în cărțile ce se cetesc, și desigur și la noi prea puțin se cetește cum trebuie, deși azi totuși elevii seminariali au îndrumători de mult preț în profesorii lor vrednici. În a doua se lămurește rostul muncii corporale fizice, pe lângă cea intelectuală, cari împreună sunt izvor de sănătate, lumină și mulțămire sufletească. A treia conferență stăruie asupra legăturii dintre școală și vieață. În școală și îndeosebi în internate sau seminare se pregătește individul pentru a-și înțelege bine rostul vieții mai târziu în societate. Școala, prin întocmirea vieții ei lăunrice cultivă idealul social, prin studiile asupra trecutului neamului, urmărește îndeplinirea idealului național, și ajută formarea unui ideal cultural, și mai presus de aceste prin influința ce exercită, prin prefacerea, ordonarea și desvoltarea însușirilor sufletești și trupești cultivă idealul uman; ideale cari stăpânind sufletul, mintea și inima elevilor din școală, vor forma din ei oameni vrednici pentru vieață, îndeajuns înarmați pentru a prestă lupta vieții. Alte 2 conferențe sunt dări de seamă asupra scrierilor de-o puternică valoare educativă: «În slujbă adevărată» și «Pe urmele lui Hristos». Reasumatul viori, ce se dă, face și pe cel ce nu s'a simțit îndemnat până acum să caute măcar în carte chipul ideal al preotului luptător, ori să trăiască clipe de o superioară vieață adevărat creștinească, — să cetească în întregime cărțile, asupra valorii cărora s'a insistat mult și în această revistă.

O altă conferință se silește să niveleze traiul rău, ce bântuie, se vede, și acolo între preot și învățător, arătând cum trebuie să trăiască și să se privească seminariștii cu normaliști, oricum se zice la noi, teologii cu pedagogii. Cu tot dreptul se face constatarea, că numai acolo se poate naște o vrăjmășie între cei doi factori conducători ai satelor, când nu sunt deloc pătrunși de menirea, ce au în satul lor, orică numai unul e conștient de rolul său, iar celalalt apucă pe căi streine. Sunt apoi câteva reguli de purtare și bunăcuviință date într'altă conferință și broșura se încheie printr'o cuvântare rostită la sărbarea patronului seminarului Sf. Andrei, asemenea cu frumoase îndemnuri cătră seminariști.

Intrucât broșura e presărată des cu povețe folositoare, se dau îndemnuri de însuflețire în apostolia sfântă a slujbei de preot, o recomand atențiunii elevilor seminariali, cari se găsesc pentru preoție. p. m.

*

Contribuțiuni istorice privitoare la trecutul Românilor de pe pământul crăiesc. Carte edată la inițiativa și sub îngrijirea d-lor: *Dr. Ilarion Pușcariu, Ioan de Preda, Dr. Lucian Borcia, Dr. Ioan Lupaș, Dr. Ioan Mateiu și Dr. Silviu Dragomir.* Sibiu 1913. Prețul broș. cor. 4. Această

scriere e un demn răspuns științific, dat dlui G. Müller, arhivarul universității săsești, care a publicat o scriere tendențioasă și jignitoare pentru drepturile Românilor de pe «Fundus regius». Asupra scopului lucrării ne lămurește prefața datorită P. C. Sale pâr. arhim. Dr. Ilarion Pușcariu. Dl Dr. Dragomir ne dă un temeinic studiu critic asupra chestiunii, urmează apoi o seamă de acte și documente chemate să evidențieze drepturile Românilor și să înfrângă argumentele contrare ale scriitorului sas.

*

Inițiințarea capelei române din Paris, de Preotul *Econ. V. Pocitan*. București 1913. Pâr. V. Pocitan, binecunoscut ca autor al unui Compendiu de drept bisericesc, luând ocazie dela o călătorie ce-o făcuse la Paris, ne arată prin ale cui silințe s'a inițiințat capela românească din capitala Franței. E bine scoasă la iveală personalitatea simpaticului arhimandrit *Iosafat*, cel dintâi preot al acelei capele.

*

Biblioteca populară a Asociațiunii. Unul dintre cele mai însemnate mijloace prin cari lucrează Asociațiunea noastră la răspândirea învățăturilor bune în popor, este Biblioteca populară. În această publicație apar anual 10 broșuri și un călindar, alcătuite pe înțelesul și pentru trebuințele poporului dela sate. Fiecare membru ajutător al Asociațiunii capătă aceste broșuri pentru prețul foarte mic de 2 cor. În anul acesta au apărut până acum următoarele broșuri:

Povestea unei coroane de oșel, scrisă de marele nostru poet George Coșbuc.

Popa Tanda, frumoasa novelă de Ioan Slavici.

Emigrarea în America, scrisă de unul care a fost acolo

Indemnăm pe cetitorii noștri să sfătuiască pe săteni, ca să se înscrie în număr cât mai mare ca membri ajutători ai Asociațiunii, ca în schimbul celor 2 cor. să primească folositoarea bibliotecă.

*

Din „**Biblioteca pentru toți**” am primit următoarele numere:

Nr. 890 *Despre conjurația lui Catilina*, de C. C. Sallustius, trad. din latinește de D. Priboianu și N. Besnea.

Nr. 891—892 *Țiganiada*, poemă eroi-comică în 12 cânturi, de I. Budai-Deleanu.

Nr. 895 *Farmacista*, de A. Cehov, trad. de locot. C. Sfat.

*

Chestiunea română în lumina dreptului public, de Dr. *Valer Moldovan*. Brașov 1914. Cuprinde o serie de articole publicate în «Gazeta Transilvaniei» și potrivite pentru a ne orientă asupra situației noastre politice.

CRONICĂ BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Pentru cetitori!

Numărul acesta al „Revistei Teologice“ s'a trimis celor mai mulți preoți din întreaga noastră mitropolie, precum și unor credincioși mireni.

Toți aceia cari vor reține acest număr, vor fi considerați ca abonați, obligați să plătească costul abonamentului în decursul acestui an.

Aceia cari nu doresc să aboneze revista, sunt rugați să o înapoieze în timpul cel mai scurt, ca să ne putem orienta dela început asupra numărului exemplarelor în cari să tipărim revista.

În anii trecuți s'au obicinuit unii cetitori să primească câteva numere la început și apoi să ne retrimită revista, cauzându-ne prin aceasta cheltuieli mari și greutăți în administrație.

Noi nu silim pe nimeni să ne aboneze revista, dar așteptăm ca celce a primit-o să-și facă datoria cu dreptate și cu cinste. Am ținut seamă că avem de-a face cu preoți, de aceea am făcut apel la sentimentele de dreptate ale cetitorilor când ni-am cerut pretensiunile. De aici încolo însă, — o declarăm ca să se știe de pe acum — vom întrebuița toate mijloacele legale pentru a aduce finanțele revistei în ordine, căci voim să-i asigurăm existența și nu voim ca, din negligența unor cetitori, să fim siliți să sistăm o publicație atât de necesară pentru clerul nostru.

Știm că ceea ce nu a plăcut cetitorilor noștri, a fost apariția neregulată a revistei. *Promitem că acest inconvenient de aici înainte va încetă.* Până acum toate sarcinile le-am purtat subsemnatul, de aici înainte le voi împărți cu colegul meu dl Dr. *Silviu Dragomir*, care a avut bunăvoința de-a intra în legături mai strânse cu redacția noastră și de-a primi să fie împreună lucrător al meu. Sperăm ca în timpul cel mai scurt să venim în rând cu apariția revistei și să publicăm totdeauna un material ales.

Pentru anul acesta anunțăm apariția în revista noastră a unui foarte frumos studiu despre *Invierea Domnului*, apoi se va continua studiul întrerupt în anii trecuți: *In chestia reunirii bisericilor*, având de tratat încă despre primatul papal și despre purcederea Duhului Sfânt. Vor apare și alte articole de folos pentru fiecare preot, dar nu vom neglija nici partea practică-pastorală, în deosebi ne vom sili să publicăm predici potrivite pentru a se ceti și poporului. Prin aceasta vrem să înlăturăm inconvenientul, ca preoții noștri să aboneze reviste pentru predici străine de legea noastră.

Vom continua să întregim și „*Biblioteca bunului păstor*“ cu publicații folositoare. Ca al 6-lea număr al ei vom publica *predici pentru toate Duminecile din postul Crăciunului*, traduse din *Sf. Ioan Gură de aur*.

Aceia dintre abonați, cari vor achita întreg costul abonamentului pe acest an până cel mai târziu la *1 Maiu st. v.* vor primi *gratuit*, ca premii:

1. *Predici pentru Duminecile postului Crăciunului*, traduse din *Sf. Ioan Gură de aur*; și

2. *Scepticismul religios*, studiu de *Dr. Nicolae Bălan*.

Ceice doresc să reflecteze la aceste scrieri, să facă uz de mandatul postal alăturat la acest număr al revistei și să trimită costul abonamentului.

Dr. N. Bălan.

*

Există oameni pe planeta Marte? Această întrebare foarte interesantă o tratează profesorul *Dr. Plassmann* în al 13-lea număr al publicației «*Naturwissenschaftliche Zeitfragen*». Examinând diferitele posibilități ajunge la concluzia, că foarte cu greu se poate admite că pe Marte ar fi existând oameni; ba, această ipoteză e aproape inadmisibilă. Compoziția aerului, temperatura și raporturile gravitațiunii sunt foarte diferite de cele de pe pământ, așa încât cu greu ne putem închipui că pe Marte ar fi existând vreo vietate. Canalurile ce ar fi existând acolo, după părerea unor învățați, nu trebuie să le explicăm ca pe niște opere ome-nești. Asemenea canale nici nu există în realitate, ci numai nouă ni se pare că ar fi existând, de fapt însă sunt cine știe ce formațiuni la suprafața acelei planete.

*

Fost-a Goethe monist? Moniștii se provoacă cu predilecție la autoritatea poetului Goethe în favorul monismului. Dar de tot cu nedreptul. Un cercetător atât de temeinic, cum este *Chamberlain*, ne spune, într'o scriere a sa despre Goethe (München, Brukman 1912), că concepția despre lume a marelui poet nu are nimic comun cu monismul. La pagina 703 a scrierii sale Chamberlain zice: «Acum în fine înțelegem cu o exactitate convingătoare, că găsirea lui Dumnezeu *in herbis et lapidibus* (în ierburi și pietri) nu are nici o singură notă comună cu panteismul, spinozismul și monismul, căci la baza concepției lui Goethe despre lume stă ideea unei deosebiri între Dumnezeu și natură». Celce vrea să cunoască reli-giunea lui Goethe, găsește la Chamberlain lămuriri prețioase.

*

O istorisire veche despre potop. Asiriologul *Dr. Pöbel* consideră ca una dintre cele mai vechi istorisiri despre potop, pe cea găsită de cu-rând în Nippur. Ea are următorul cuprins:

În timpul acela Nintu (zeitatea creatoare) se tânguia ca o femeie ce naște. Sfânta Iștar se plângea din pricina poporului. Enki se sfătuia cu

Anu și Nintu ca să piardă neamul omenesc. În vremea aceea rege și preot înalt în Șurupac eră Ziugidda, care aveà mare devotament față de zei și le implorà ajutorul lor, proșternându-se la pământ cu smerenie; el comunicà în fiecare zi cu zei prin visuri și îi conjură în numele cerului și pământului. Enki, care se cugetà cum să mântuiască neamul omenesc de pierzare, a poruncit regelui Ziugidda să se ducă la un izvor și să asculte ce-i va șopti acesta. Tot el îi spune regelui, care reprezintă pe Noe, că: «la porunca noastră (a zeilor) se vor trimite ploi multe, ca să nimicească neamul omenesc». O parte a tablei, pe care se va fi găsit probabil instrucția ce-a primit-o Ziugidda de-a se mântui, lipsește; apoi urmează descrierea viforului care purtă în toate părțile corabia lui Ziugidda. Apoi «după șapte zile... a apărut zeul soarelui și a împrăștiat lumină asupra ceriului și pământului. Ziugidda a deschis coperișul corabiei sale și astfel a intrat lumină înlăuntru corăbiei. Viforul s'a liniștit și apele au scăzut; Ziugidda se roagă zeilor și le jertfește un bou, o oaie, și încă ceva «cu un corn mare», dar numele acestui animal nu se spune. Rugăciunea lui e ascultată; omenimea capătă nemurire, pe care mai înainte nu o aveà, iar Ziugidda cu mari onoruri e transportat pe o insulă din golful persic, unde trăește ca într'un paradis.

Dr. Pöbel a găsit și o listă cu numele alor zece regi, despre cari se zice că au domnit după potop, precum și genealogia altor zece regi, cari au domnit dela creare până la potop, adecă într'un restimp de 432,000 de ani.

Tabla care conține această istorisire despre potop a fost datată între anii 2500 și 2000 î. d. H.

*

Un articol de D. A. Palmieri despre Filioque, apărut în revista *Internationale Kirchlische Zeitschrift*, l-am publicat ca să arătăm cetitorilor cum privește chestiunea lui «Filioque» un teolog al vechilor catolici, cari s'au separat de biserica romană apuseană după sinodul vatican din 1870, fiindcă n'au voit să primească învățătura despre infalibil tatea papei, dogmatizată de acel sinod. Cum vedem, în «Filioque» el nu vede exprimată decât trimiterea în timp a Fiului dela Tatăl, nu și purcederea cea veșnică. Așa interpretă pe «Filioque» încă în secl. al IX-lea Anastasie, bibliotecarul roman, de aceea n'a fost respins la început categoric de Răsăriteni. În înțelesul lui de astăzi, biserica ortodoxă îl respinge, fiindcă constituie o abatere dela doctrina revelată (ev. Ioan 15, 26). Formula învățatului profesor Michaud nu o putem accepta întocmai, i-am publicat însă articolul, ca să arătăm cum privesc și alții chestiunea aceasta controversată și îndeosebi, cum o privește un teolog al vechilor catolici, cu cari împreună, prin anii 1874—75 au ținut conferințe pentru unirea bisericilor și reprezentanți de ai bisericilor ortodoxe. La conferința din a. 1875 ținută în Bonn, au participat și episcopii *Ghenadie al Râmnicului* și *Melchisedec al Romanului*, ca reprezentanți ai bisericii din România.

*

Biserică ortodoxă română în Ierusalim. În numărul trecut spuseseam că există la București un comitet, care colectează parale pentru zidirea unei biserici ortodoxe române în Ierusalim. În chestiunea aceasta mai găsim că pe lângă biserică, se va mai zidi și o mănăstire pentru vreo 15 călugări și o casă în care vor fi găzduiți vizitatorii români.

Toate acestea vor fi construite în stil românesc, în felul mănăstirii Hurezi și cu motive reproduse după arhitectura bisericii Trei Erarhi din Iași.

Fondurile de cari se dispune deocamdată pentru ridicarea acestor așezăminte se compun din următoarele sume:

Donațiunea Statului de 200.000 Lei, precum și unele legate testamentare, donațiuni și subscripții publice, care se ridică la câteva zeci de mii de Lei. Pentru o asemenea operă însă, care să cinstească țara și neamul va fi nevoie de mai multe sute de mii Lei.

Aci este locul să spunem că orice ofrande pentru acest scop măreț trebuie să trimise pe numele d-nei Maria general Poenaru, doamnă de onoare a M. S. Reginei.

Trebuie să mai spunem că toate confesiunile creștine au la Ierusalim cele mai frumoase și impunătoare așezăminte. Fără îndoială, deci, că este de demnitatea țării și a neamului românesc să avem și noi acolo asemenea așezăminte, cât se va putea mai prezentabile.

Comitetul a hotărât să trimită o delegațiune din sânul său la Ierusalim, spre a cerceta locul pe care se va construi biserică și celelalte așezăminte și a face demersurile trebuincioase pentru începerea lucrărilor.

Această delegațiune se compune din P. C. Arhimandrit mitrofor Dionisie Simionescu, starețul mănăstirii Sinaia, d-nii Dragomir Dimitrescu, profesor la facultatea de teologie, arhitect Ghica și Teodor Burada din Iași.

Delegațiunea va pleca la Ierusalim după Paști. Arhimandritul Dionisie și d-l Drag. Dimitrescu vor pleca mai înainte și se vor oprî la Constantinopol spre a se prezenta patriarhului Ecumenic, căruia îi vor expune scopul urmărit de comitetul din București, iar de acolo se vor întâlni cu restul delegațiunii și își vor urmări călătoria până la Ierusalim.

Dorința comitetului este ca lucrările să se sfârșească complet până la 1916, iar biserică românească din Ierusalim să se sfințească odată cu sărbătorirea măreață a jubileului de 50 ani de domnie glorioasă a M. S. Regelui.

Noi le dorim din toată inima cel mai desăvârșit succes și să se realizeze întocmai cele proiectate de membrii comitetului.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date și indigitări tipiconale pe luna Aprilie 1914.

Utrenia în sfânta și luminata zi a paștilor. Preotul îmbrăcându-se în cele mai luminate odăjdii sub cântarea «Invierea ta Hristoase» cu icoana învierii cu evanghelia și cu cădelnița ese împreună cu tot poporul adunat din biserică și face încunjurarea, apoi așezându-se în fața tetrapodului pus la intrarea în biserică, pune pe el evanghelia și icoana învierii și îl cădește în forma crucii. Inceputul se face cu «Mărire sfintei și cei de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi». Cântă apoi preotul cântă singur troparul Paștilor. După stihurile «să învie Dumnezeu» «precum se stinge fumul» și celealalte, cântăreții cântă «Hristos a înviat din morți». Cântă după acestea preotul troparul Paștilor până la «și celor din mormânturi» de unde îl continuă cântăreții. După aceasta se face intrarea în biserică, cântându-se «Hristos a înviat» până atunci până când se așează fieștecare la locul lui. Preotul zice apoi ectenia cea mare de începere, după a cărei vosglas se începe imediat canonul Paștilor, așa că irmosul dintâiu al fieștecărei pesne fără stih îl cântă preotul, iar celelalte irmoase cu stihul «Hristos a înviat din morți», le cântă stranele. După fieștecare peasnă a canonului se face ectenie mică. La peasna a treia după ectenie se cântă pe melodia troparului glasului 4, ipacoii «Venit-au mai înainte de dimineață», iar la peasna a 6-a condacul și icosul praznicului. To taici se cetește de 3 ori «Invierea lui Hristos văzând», și se cântă stihira «Inviind Isus din mormânt». — La peasna a 9-a nu se cântă «mărește suflete al meu», ci pripelele acestei pesne din Penticostariu. După sfelilnă, care se cântă de 3 ori, urmează hvalitele la cari se cântă 4 stihiri ale glasului 1 din Octoih și 4 stihiri a Paștilor din Penticostariu. «Mărire și acum» «Ziua învierii și să ne luminăm cu prăznuirea din Penticostariu. Se face după aceasta sărutarea evangheliei și a icoanei învierii, cari spre acest scop sunt puse pe Tetrapod și stranele cântă troparul «Hristos a înviat». După sărutare preotul cetește lin și spre înțeles cuvântul de învățătură a lui Ioan Gură de Aur, «De este cineva bine credințios». Se cântă apoi troparul lui Ioan Gură de Aur. «Din gura ta, ca niște lumină de foc strălucind darul» și după Ectenia «miluește-ne Dumnezeule» și a celor 6 cereri, preotul face Otpustul.

La liturghie. În loc de «Binecuvintează suflete al meu» înaintea lui «Unule Născut» și în loc de fericii se cântă pripelele antifoanelor din Penticostariu. Irmosul Paștilor în loc de «cuvine-se cu adevărat», priceasna «cu trupul lui Hristos vă cuminecați». În loc de «Bine e cuvântat celce vine întru numele Domnului» și în loc de «Văzută-am lumina cea adevărată» «să se umple gurile noastre» și «fie numele Domnului» se cântă «Hristos a înviat din morți».

În sfânta și luminata zi a Paștilor la vecernie. După binecuvântarea preotului se zic stihurile și se cântă troparul Paștilor ca și la începutul utreniei. După Ectenia cea mare de începere, urmează «Doamne strigat-am» cu stihurile pe 6 dela glas 2 «Mărire» «Laudă de mântuire cântând» «și acum» «Trecut-a umbra legii», tot dela acest glas. Vohodul se face cu evanghelia. «Lumină lină» și prohimenul. «Ciue este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru» cu stihurile lui din Penticostariu. După evanghelic, urmează ectenia «să zicem toți» și imnul de sară «Invrednicește-ne Doamne». După al 2-lea vosglas al ecteniei celor 6 cereri se cântă stihoavna pe melodia antifonului glasului 2 cu stihurile paștilor pe melodia troparului glasului 5. După stihoavnă troparul Paștilor de 3 ori și otpustul dupăcum este indicat în Penticostar.

Luni în 7 Aprilie a doua zi de Paști la utrenie. Inceputul cu «Mărire sfintei și cei de o ființă și nedespărțitei Treimi» și cu cântarea troparului Paștilor și a stihurilor ca în ziua primă. După ectenia cea mare canonul așa, după cum s'a cântat în ziua primă. La hvalite se pun 4 stihiri ale glasului 2 și 4 stihiri ale Paștilor pe glas 5 cu «Mărire și acum» după doxologie urmează troparul «Hristos a înviat» și liturghia așa după cum s'a arătat în prima zi a paștilor.

Luni a doua zi de Paști la vecernie. După binecuvântarea dela preot se cântă troparul Paștilor cu stihurile. Preotul zice ectenia cea mare de începere și strana cântă Doamne strigat-am pe melodia glasului 3 cu 6 stihiri și «mărire». «Ceice stăm cu nevrednicie în prea curata casa ta», «și acum». «Cum să nu ne mirăm». După vohod «Lumină lină» și prohimenul «Dumnezeul nostru în cer și pe pământ toate câte a vrut a făcut» și stihurile lui. Ectenia «să zicem toți». «Invrednicește-ne Doamne» «să plinim rugăciunile noastre» și stihoavna cu stihira glasului 3 «Hristoase cela ce cu patima Ta» și cu stihurile Paștilor și otpustul.

Precum s'a făcut utrenia și vecernia de Luni a 2-a zi de Paști, așa se face și în celelalte zile a săptămânei luminate, numai glasurile se schimbă, Marți fiind la rând glas 3, Miercuri glas 4, Joi glas 5, Vineri glas 6, Sâmbătă glas 8.

Sâmbătă 12 Aprilie la vecernie. Preotul dă binecuvântarea zicând: «Bine este cuvântat Dumnezeul nostru totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor». După amin, strana cetește psalmul de sara și catisma prescrisă. După vosglasul ecteniei celei mari se cântă «Doamne strigat-am». Aici nimic nu se cântă din octoih sau din «mineiu» ci numai din Penticostariu. După «Mărire și acum» la «Doamne strigat-am» se face vohod și se cetește «Lumină lină» și prohimenul de Sâmbătă sara. Celelalte părți ale vecerniei ca de obicei; «Ectenia să zicem toți» «Invrednicește-ne Doamne», ectenia celor 6 cereri și stihoavna Penticostarului cu «Mărire și acum», «Iubitorule de oameni, mare și neasemănată este mulțimea îndurărilor Tale» tot din Penticostar. «Acum slobozește» «Preasfântă Treime» «Tatăl nostru» și troparul «Peceluit fiind mormântul vieață din mormânt ai resărit» și otpustul.

Dumineca în 13 Aprilie; Dumineca a doua după Paști a Tomei. La utrenie: După binecuvântare «Hristos a înviat» de 3 ori; odată dela preot și de 2 ori dela strane. Se cetesc psalmii de dimineață și se zice ectenia cea mare de începere. După vosglas, pe melodia troparului glasului 7 «Dumnezeu este Domnul» de 4 ori și însuș troparul acestei dumineci de 3 ori cu «Mărire și acum».

După ectenia mică se cetesc stihologiile catismei și se cântă seria primă de sedelne din Penticostar. După a II-a ectenie mică urmează seria a II-a a sedelnelor din Penticostar și Polileul cu pripelele acestui praznic. Ectenie mică și sedealna Polileului antifoanele glasului 4 dela sărbători și prohimenul «Laudă Ierusalime pe Domnul». Evanghelia utreniei, «Invierea lui Hristos văzând» psalm 50. «Mărire» pentru rugăciunile apostolilor «și acum» «Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu». Stihira glasului 6. «Inviind Isus din mormânt». Preotul zice ectenia «Mântuește Doamne poporul tău» după a cărei vosglas strana cântă catavasiile Paștilor. La peasna a 3-a ipacoiul «Precum ai venit în mijlocul învățăceilor Tăi Hristoase» iar la peasna a 6-a condacul și icosul Penticostarului La peasna a 9-a nu cântăm «mărește suflete al meu» ci pripelele canonului cu «Luminează-te» la stârșitul lor. După ectenia mică «Sfânt este Domnul» și sfetilna Penticostarului, cu «Mărire și acum», «Astăzi primăvara mirosește». La hvalite se cântă numai stihurile Penticostarului pe 4 cu «Mărire». După 8 zile dela scularea Ta «și acum». «Preabinecuvântată ești» și doxologia cea mare, ambele pe melodia troparului glasului 1.

Sumarul „Revistei Teologice“ pe anul 1913.

— x —

Studii și articole.

	Pagina.
Nichita Albu:	«Cvîncevenalele». În ce situație ne găsim prin acordarea noului ajutor și ce trebuie să facem? 105
Dr. N. Balan:	Să desgropăm comorile 1
„	Adevărat că a înviat 169
„	În chestia «Micei Biblii» I—II 479, 570
I. Belență:	Anul nou 14
„	Principiile ortodoxiei 56
„	Chemarea clerului 89
„	Despre modul cum trebuie apărată biserica 137
„	Paștile 172
„	Despre biserica lui Isus Hristos I—III 296, 336, 391
„	Un articol program despre unirea bisericilor creștine 539
Dr. Ioan Broșu:	Artaban (legendă orientală) 521
Dr. G. C.:	Bogomilismul și Români 283, 481
Dr. Gh. Ciuhandu:	Din comorile trecutului nostru 27
Un cleric ortodox:	Relațiile bisericii românești cu Rusia în veacul al XVII. 120
Dim. I. Cornilescu:	Chestiuni vitale. Avem un suflet? 17
„	„ „ Există o viață viitoare? 46
„	„ „ Ce va fi viața viitoare? 79
„	„ „ Există Dumnezeu? 110
„	„ „ Ce e Dumnezeu? 141
„	„ „ Să trăești — Pentru ce? 176
„	„ „ „ „ 233
„	„ „ Marea desordine 273
„	„ „ Ceeace ne omoară 329
„	„ „ Cum să venim la Hristos? 381
„	„ „ Ce crezi tu despre Hristos? 452
„	„ „ Ceeace ne face să trăim 530
El. I. Dan:	Dorim conferințe preoțești generale! 247
Preot. I. Dăncilă:	Creșterea și formarea caracterelor creștine 356
Dr. Ioan Felea:	Constantin cel Mare și meritele sale pentru creștinism 257
Vasile Gan:	Primele experiențe (Din memoriile unui duhovnic) 186
„	Hotărâri importante 473
Gavriil Hango:	Rugăciunea de «deslegare» la morți 225
„	«Sfântul Argariu» 413
„	Calendarul arhidiecezan pe anul 1914 563
Ioan Lazar:	Protopopiat unit la Brașov 41
Pr. Zaharie Manu:	Organizarea conferințelor preoțești 494
Pr. Romul Platoș:	Din durerile noastre 548, 503
Pr. A. Popoviciu:	Să cetim Sîta Scriptură 61

	Pagina.
† I. cav. de Pușcariu: Propaganda unației	300, 344, 398, 461
Tr. Scorobețiu: Ce a făcut Hristos pentru om?	151
„ Problema noastră religioasă în America	470
Arhim. I. Scriban: Noua orientare politică a catolicismului italian	553
Teodor Studitul: Constațări dureroase	73
Nicolae Țandreu: Ce ți-se pare de Hristos?	191

Predice.

I. Beleuță: Predică pentru Sfânta Vineri a patimilor	209
Dr. I. Felea: Predică la Dumineca vameșului și fariseului	64
Pr. Ioan Murgu: Crede și nădăjduiește întru Domnul	579
Aurel D. Papp: Predică la înmormântarea unui copil	128
Ioachim Părău: Despre ispită	319
Pr. R. Platoș: Predică la Dumineca lăsatului de brânză	93
Pr. A. Popoviciu: Predică la Dumineca fiului rătăcit	29
„ Predică despre bunăînțelegere	155
Pr. George Rain: Predică rostită la parastașul celebrat în Hunedoara, la 40 zile dela moartea lui A. Vlaicu	508
E. S.: Predică	214
Pr. E. Stoica: Predică (la instalarea mea de preot)	490

Mișcarea literară.

Dr. N. Bălan: Arhim. I. Scriban: Invățăminte filozofice-morale din naufragiul Titanicului. Dr. V. Loichiția: Patriarhul Ciril Lucaris. Arhiepiscopul Antim. P. Botoșeneanu: Chipul mamei. Arhiepiscopul A. Botoșeneanu: Martirul Sebastian. Vasile Lascar: Discursuri politice. Dr. E. Dăianu: Problemele Asociațiunii. «Revista ortodoxă», «Gazeta Transilvaniei»	66
„ I. Beleuță: Invățăturile sociale ale evangheliei. Dr. S. Dragomir: Contribuții privitoare la relațiile bis. rom. cu Rusia v. XVII. Dr. O. Ghibu: Anuar pedagogic (1913)	99
„ Arh. A. P. Botoșeneanu: Dorința împlinită. Arh. A. P. Botoșeneanu: Innecl de pe Rin	133
„ Arh. I. Scriban: Lupta contra scrierilor imorale. Pavel Dârlea: Beutura și urmările ei	163
„ Dim. I. Cornilescu: Chestiunea sexuală din punct de vedere medical și moral. Maurice Maeterlinck: Vieța albinelor. Dr. N. Brânzeu: Pocăiții. I. Nădejde: Micul Lord Ioan cav. de Pușcariu: Notițe despre întâmplările contemporane. N. Firu: Biserica ort. rom. din Bihor luptă cu unirea 1700–1750. Dion. Romano: Povățuiri pentru monahi. Arh. A. P. Botoșeneanu: Cu Isus pe drumul către Golgota. St. A. Cristea: Mănunchiu. Dr. O. Ghibu: Chestiunea manualelor în școlile noastre secundare. Dir. școlii de fete din Arad: Anuarul I. Dr. E. Roșca: Anuarul XXIX. al sem. «Andreian». I. Olariu: Anuarul institutului teol. și ped. rom. gr.-or. din Caransebeș. V. Onițiu: Anuarul XLIX. al Gimnaziului gr.-or. rom. din Brașov	322
„ I. Beleuță: Catehism sobornicesc. Dr. F. Dăianu: Din vremile prorocilor. M. Theod.-Carada: † Ioan Cornoi. Bibl. pentru toți: Ști românește: Ioan Gorun. Schiller — Șt. O. Iosif; Wilhelm Tell	439

		Pagina.
Pr. P. Morușca :	par. Șt. Roșianu : Elemente de liturgică. Egyházi közlöny .	35
„	Arh. Nicodem Băcășanul : Crediința creștină	98
„	«Mica Biblie»	374
Dr. S. Stanca :	Dr. N. Brânzău : Pocăiții	250

Cronica bisericească-culturală.

Dr. N. Bălan :	O statistică dureroasă. Conferințele pastorale din județul Suceava, mitrop. Moldovei. Societatea ort. națională. «Ocro-tirea». Schimbări de ierarhi. Preotul — omul tuturor . .	36
Dr. Nicolae Bălan :	Căsătoria a II-a a preoților. Cvinvenalele preoților. Marconi om religios. Adnex la episcopia de Hajdudorogh . .	69
„	«Proba de foc». Propagandă contra sectarilor. In zilele trecute. In chestia reunirii bisericilor. Episcopia gr.-cat. a Lu-gojului	100
„	«Constatări dureroase». † Constantin Erbiceanu. Dacă te bagi în foc te arde ! Revista Preoților	134
„	O propunere. Dintr'o scrisoare. Coloare albă. Sapă o fân-tână	165
„	Colecta pentru seminarul «Andreian». Adevărata fericire. Ce au făcut din ucenicii Domnului — Apostolii. Cele șapte cuvinte ale Mântuitorului pe cruce. Dece te conduci ? Nu pot înțelege. In chestia reunirii bisericilor. Biserica română peste Carpați	220
„	Fă să lumineze lumina ta ! Odinioară și acum. Incredere deplină. Calea spre izbândă. Cvinvenalele preoților noștri	253
„	Dă cât ai ! Roze și ghimpi. Sapă adânc ! A cui inimă bate mai tare	326
„	Ferește-te de vorbe ușuratece ! Păcatul schimbă și fața omului. Câteva întrebări ale omului și răspunsuri ale lui Dumnezeu. Ospitalitate. Smerenia pe tronul împărătesc. Sabia scoasă. Ferecat în cătușele proprii. Compătimire. Să se deslege limba ! Cum putem rezistă ispitelor ? Episcopie ortodoxă maghiară ?	375
„	† Aurel Vlaicu. Lupta românilor bucovineni pe terenul bi-sericesc. Priviți spre Hristos ! «Sunt silit». Nelucrat ori po-leit ? Limba românească în bisericile din Basarabia. Și tu ești un călător. Dumnezeu are trebuință de fiecare om. Rugă-ciunea făcută cu răceală. Lumina mă orbește. In contra al-coolului	442
„	O rugăciune a unui mare învățat. Cuvinte înțelepte. Organi-zarea bisericească a teritorului câștigat de România. Al III-lea congres anual a societății naționale a femeilor române din regat. Nu-ți fie rușine a te rugă ! Dă cât poți ! A trăi în-seamnă a munci. Alfred cel mare	515
„	Zece întrebări. Un experiment interesant. Eu beau ce bea tatăl meu Unde e mai mare mortalitatea între copii ? Primul ziar creștin în China. Numiri. Aproape de Dum-nezeu. Românilor ortodocși din Basarabia. Biserica ort. română în Ierusalim. Înștiințare. Vieți pierdute	585
Gavriil Hango :	Notițe istorice	70
A P.	Unirea bisericilor	325
Arhim. I. Scriban :	Războiul balcanic și regimul sfântului Munte Athos . . .	324
T. St.	Desmințire. Constatări dureroase	164

Diverse.

	Pagina.
Dr. Nicolae Bălan:	Din cărțile bune 161
„	In chestia organizării conferențelor preoțești 245
„	«Un păstor model» 310
„	Dăm lămuriri! 510
„	† Dr. Teodor Tarnavski 568
„	Dăm lămuriri 583
Fr. G. Ciupe:	Urcarea salarului profesorilor seminariali 59
Gruia:	Spicuiți mesianice din cărțile învățătorilor păgâni vechi 419
Dr. I. Lupaș:	Din viața bisericească. Raportul general al oficiului protopopesic gr.-or român din Săliște despre afacerile și starea culturală a protopopiatului Săliște în cursul anului 1914 195
Pr. P. Morușca:	Congresul profesorilor de științe religioase 33
„	O chestiune liturgică 372
Mai mulți:	În fața noilor tulburări bisericești din România 449
Un preot rom. ort.	I. Ieșianu: Paterenismul și istoria balcanului... sau o carte care trebuie scrisă altminterlea 427
Arh. I. Scriban:	Noua situațiune religioasă în peninsula balcanică după războiu 369
Senin:	O propunere în chestia monografiilor bisericești 242
N. Țandreu:	O frumoasă serbare bisericească națională 316

Maxime religioase.

I. Casp. Bluntschli pg. 480, G. Hango pg. 16, pg. 63. Plato 232.

Tipicul cultului religios.

Pagina 40, 72, 104, 135, 167, 256, 328, 380, 446, 520.

POSTA.

Vasile Bodor, Körösszakál. S'a expeditat Nri 6, 7, 8 și 10 din a. IV și Nri 4 și 5 din «Biblioteca bunului păstor».

Preot. Dolinescu Biserica sf. Gheorghe *Bârlad, România.* Revista și broșurile cerute s'au expeditat.

Iosif Dumitru, Berény u. p. *Szászváros.* Am primit dela cassa Cons. 10 K pro 914.

Librăria S. Bornemisa, Orăștie. S'a trimis 5 ex. din Nr. 5 a bibl. b. păst.

Ioan Bobletec, Násznánfalva. A fost greșală cu trimiterea «postai megbízás».

George Purdea, Cărpiniș. Adevărat! Nu ați fost în restanță. Pro 914 am primit dela cassa Cons. 10 K.

Teodor Draia, Otlaca. Am schimbat adresa dela Buteni la Otlaca u. p. *Megyes-Bodzás.*

Filip Pop, Bánlak. Revista s'a expeditat și la adresa Dvoastră. Din partea comunei bisericești am primit 10 cor.

Antoniu Anghel, Coșava. Nrii 5, 20—22 913 s'a expeditat.

Dr. G. Ciuhandu, Arad. Nrii ceruți (19/911, 7/912, 9, 14, 17—22/913) s'a expeditat.

Oficiul par. gr.-or. român, Lisa. Nrii ceruți (3, 14—19/913) s'a trimis, tot asemena și chitanță despre solvirea abonamentului pro 1913.

Vasile Jura Ósebeshely. Nrii 17—19 s'a expeditat.

Eugen Muntean, Borrev. E solvit abonamentul și pro 1914.

Jacob Terchild, Kiskapus. Am primit dela cassa cons. abonamentul pro 1913.

Simeon Vasinca, Sălciuma de sus. Am primit dela cassa consistorială abonamentul restant.

Icon. P. Ciosu, Argeș. S'a expeditat colecția de pe anul 1913.

C. Ghivulescu, stud. teol. Arad. S'a expeditat Nrii ceruți.

Preotul P. Rudeanu, Curtea de Argeș. S'a expeditat pe anii IV—V—VI.

Iosif Dumitru, Berény. S'a trimis Nrul 5 din «Biblioteca bunului păstor».

Pavel Borzea, Alsóvíst. Nrii 14 și 16 din 1913.

Dr. I. Felea, Pecica. Nr. 20—22 s'a trimis.

Oficiul parohial, Méhkerék. Nrii din 1912, 2 din 913, 6—7, 14—16.

P. Stoian, Marktélke. Nr. 6 din «Biblioteca bunului păstor» n'a apărut încă.

Pavel Jurma, Temesszentandrás. E achitat cum spuneți. A fost greșală. Cerem scuze.

Ștefan Dragoș, Nagyfentős. Abonamentul pe 1913 e achitat. Cele 5 cor. trimise se socotesc pe 1914.

Moise Popovici, arhiv. consist. Arad. Numita scriere încă n'a apărut.

Ioan Murgu, Sászkabánya. S'a expeditat exemplarele cerute din Nrii 20—22.

Aceia dintre abonați, cari vor achită întreg costul abonamentului pe acest an până cel mai târziu la *1 Maiu st. v.* vor primi *gratuit, ca premii:*

1. *Predici pentru Duminecile postului Crăciunului, traduse din Sf. Ioan Gură de aur; și*

2. *Scepticismul religios, studiu de Dr. Nicolae Bălan.*

Ceice doresc să reflecteze la aceste scrieri, să facă uz de mandatul postal alăturat la acest număr al revistei și să trimită costul abonamentului.

Dr. N. Bălan.

Serieri:

În „**Biblioteca bunului păstor**“ au apărut următoarele numere:

Nr. 1. «*Taina pocăinții*». Studiu pastoral de I. Hanzu. Prețul 50 fileri.

Nr. 2. «*Clerul și cheștiunea alcoolismului*». Traducere de V. Oana. Prețul 80 fileri + porto.

Nr. 3. «*La centenarul seminarului Andreian*». Disertație de Dr. A. Crăciunescu. Prețul 50 fileri.

Invățăminte filozofice-morale din Naufragiul «Titanicului». Publicate de Arhim. I. Scriban. Prețul 60 fil. + porto.

«*Cheștiunea sexuală din punct de vedere medical și moral*». Traducere de Dim. I. Cornilescu. Prețul 50 fileri + porto.

«*Un congres biblic românesc*», de Dr. Nicolae Bălan. Prețul 50 fileri + porto.

Contribuții privitoare la relațiile bisericei românești cu Rusia în veacul al XVII, de Dr. S. Dragomir. Prețul 2 cor. + porto.

Invățăturile sociale ale evangheliei. Studiu biblic. Traducere din limba franceză de Ilie I. Beleuță. Făgăraș. Prețul 1 cor.

Lupta contra scrierilor imorale, de Arhimandritul I. Scriban, directorul Seminarului Central din București, 1913. Prețul 1 leu.

Impărăția lui Hristos, de Frank Thomas, traducere de Dim. I. Cornilescu. Pitești. Prețul 1 leu 25 bani.

Notițe despre întâmplările contemporane, scrise de Ioan cav. de Pușcariu. Edate de Dr. Il. Pușcariu. Sibiu 1913, pag. 220. Prețul broș. 3 cor.

Toate aceste publicațiuni se pot comandă prin «*Librăria Arhidiecezană*» din Sibiu.
